

Cercle Benelux d'Histoire de la Pharmacie

Kring voor de Geschiedenis van de Pharmacie in Benelux

BULLETIN No 14

DECEMBER 1956

Redacteurs { Apoth. P. van de Vyvere, Brugge
Rédaction { Dr. D. A. Wittop Koning, Amsterdam

INHOUD - SOMMAIRE : Phn L. J. Vandewiele : Rapport général d'activité du « Cercle Benelux d'Histoire de la Pharmacie », Année 1955. — Apoth. L. Vandewiele : Kring voor de Geschiedenis van de Pharmacie in Benelux. Jaarverslag over de werking van de Kring gedurende het jaar 1955. — Dr P. H. Brans (Rotterdam) : De Collegia Medica in de Zuidelijke Nederlanden. — Apoth. L. J. Vandewiele : Vergelijkende studie over de Collegia Medica in België. — Historische Tijdschriftartikelen. — Berichten : Kring voor de Geschiedenis van de Farmacie in Benelux. - Cercle Benelux d'Histoire de la Pharmacie. — Verslag van de vergadering van de Kring voor de geschiedenis van de Farmacie in Benelux. — Personalia : In memoriam Apoth. Dr. Pharm. Albert-Marie Couvreur. — Boekbesprekingen. — Varia : Over « kreeftsoogen ».

BOEKBESPREKINGEN

R. DEQUEKER — Bij het tweehonderste verjaren van het afsterven van Professor A. D. Sassenus. Verhandelingen XVIII Nr 3 van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Geneeskunde van België, Paleis der Academiën, Hertogelijke straat 1, Brussel. (1 foto van Sassenus, 307 p., 406 fr.).

Ter gelegenheid van de 200ste verjaring van apotheker Sassenus' dood heeft de Vlaamse Academie voor geneeskunde van België het geraadzaam goedgeoordeeld diens standaardwerk heruit te geven. Professor Dequeker schreef de inleiding. Hij geeft de levensbeschrijving van Sassenus, een ontleding van zijn geschriften en een bespreking van het verslag over het onderzoek van het bronwater van Marimont, onderzoek dat verricht werd op uitnodiging van Maria Elisabeth, Regentes der Nederlanden, door Rega, De Villers en Sassenus. Aan de « geleerde die ten strijde trok tegen versleten sleur en slenter en deze strijd wist vol te houden tot bevordering van een wetenschappelijke methode die, door haar vooruitstrevende gedurfdheid, gunstig afsteekt tegen het conformisme van zijn tijd » kon de Academie geen beter blijk van hulde geven dan door het herdrukken van zijn standaardwerk : de commentaar op de Brusselse Farmacopee onder benaming « *Breves animadversiones in Pharmacopaeam Bruxellensem editam anno 1702 nec non Compositiones quasdam Lovanii usitatas...* ». Dit boekje dat zeldzaam geworden is was het waard heruitgegeven te worden, vooral uit dokumentair oogpunt. Mede wordt gepubliceerd de Taxe zoals die ook in de oorspronkelijke uitgave gedrukt was, wat bewijst dat Sassenus zijn commentaar als gebruikboek wilde invoeren bij apothekers en geneesheren. Deze commentaar van Sassenus wordt wel eens verkeerdelijk als een farmacopee van Leuven aanzien ; de bespreking van de voorschriften die in zwang waren te Leuven is er medeoorzaak van.

In de inleiding van Prof. Dequeker vinden we menige interessante mededeling over deze apotheker-geneesheer-professor, die hierdoor flink uit de vergetelhoek werd gehaald. Schrijver geeft tevens een summiere ontleding van het werk, veel te summair naar mijn oordeel, want een competentie als Prof. Dequeker ware « the right man » geweest om de chemische bewerkingen, die nog zeer naief waren toentertijd, eens aan de vooruitgang van de chemie te toetsen. We weten immers, en dit staat in de inleiding van Professor Dequeker, dat de apothekers van Bergen vroegen om de Brusselse farmacopee, met de correcties van Sassenus te mo-

gen gebruiken, in plaats van een nieuwe stadsfarmacopee uit te geven, doch hij zegt er niet bij dat de apothekers reeds spoedig hun beklag deden dat vele van de samenstellingen van Professor Sassenus niet uit te voeren waren, zodat ten langen laatste het « *Dispensatorium Austriaco-Viennense* » voor Bergen en heel Henegouwen verplicht gemaakt werd.

De naam Sassenus was, zoals toenmalig gebruikelijk, de verlatinisering van van Zassen, zoals Prof. Dequeker achterhaald heeft uit archieven van de XVIe eeuw. Deze verlatinisering is later gebleven, zodat heden nog personen met die naam te Leuven aangetroffen worden.

Na de boekenopgave, waarin over Sassenus werd gepubliceerd, volgt een gedicht dat door de bloedverwanten opgedragen werd aan Sassenus ter gelegenheid van zijn promotie tot licentiaat in de geneeskunde. Dit gedicht liet Prof. Dequeker in het Nederlands vertalen, voorzeker omdat hij vaststelt, zoals in de inleiding gezegd wordt, dat de huidige intellectuelen, tegenover het latijn staan met « een zeker gevoel van onkunde en onmacht ».

Wij kunnen niet anders dan het werk ten zeerste aanbevelen aan al diegenen die zich aan het farmaceutisch verleden interesseren. L. V.d.W.

C. D. O'MALLEY — Michael Servetus. — American Philosophical Society, Philadelphia 1953 — Prijs 21 sh.

Dit boek bevat een aantal vertalingen van minder bekende werken van Servetus, waaronder dat over de stropen. Het is niet de eerste keer dat van dit werk een vertaling gebracht is, immers in 1943 verscheen te Madrid een Spaanse vertaling van de tweede druk (Lyon 1546) van de hand van J. Goyanes en Jaime Torrubiano. De titel hiervan is Razón universal de los jarabes.

O'Malley brengt ons nu de Engelse vertaling van de eerste uitgave (Parijs 1537). Servetus werd bekend door zijn Apologia, een deel hiervan werkte hij uit tot zijn verhandeling over de stropen. Hij verdedigt hierin de nieuwe Griekse Geneeskundige school tegen de Arabische. Zijn boek is dus gebaseerd op Aristoteles, Hippocrates en vooral op Galenus.

Onder de andere stukken die hierin vertaald zijn worden aangetroffen zijn Apologie tegen Fuchs 1536. De overige verhandelingen zijn van geografische, astrologische en theologische aard.

D. A. Wittop Koning.

Cercle Benelux d'Histoire de la Pharmacie

CINQ ANNÉES D'ACTIVITÉ DU CERCLE BENELUX D'HISTOIRE DE LA PHARMACIE (*)

par

le Dr P. H. BRANS (Rotterdam),
Président.

Au cours de l'Assemblée générale de la Fédération Internationale Pharmaceutique (F.I.P.) tenue à Amsterdam en 1949, les historiens de la pharmacie discutèrent la question de savoir s'il était opportun et souhaitable de fonder une association pharmaceutique d'histoire dans les pays groupés sous le signe de Benelux.

La réponse à cette question fut doublement affirmative. D'une part, les territoires, qui constituent actuellement le Benelux, furent réunis au cours de leur histoire à plusieurs reprises; de ce fait l'étude historique relative à ces territoires peut difficilement être scindée. Cette collaboration apparaît, d'autre part, d'autant plus opportune que l'étude de l'histoire de la pharmacie s'est développée davantage aux Pays-Bas que dans les autres pays de Benelux.

Déjà en 1891, le prof. STOEDER's avait réuni aux Pays-Bas toute la documentation qu'il put puiser à diverses sources, dans son ouvrage « Histoire de la Pharmacie ». Grâce à l'activité inlassable du prof. P. VAN DER WIELEN et de ses élèves, et, dans la suite, du Dr J. J. HOFMAN et du D^r Rk. COHEN, ce document fut complété dans une large mesure, ce qui explique pourquoi l'histoire de notre profession aux Pays-Bas dispose d'une importante documentation.

Il n'en fut pas de même en Belgique. Bien que les confrères VAN SCHOOR, SCHAMELHOUT et P. VAN DE VIJVERE, ainsi que d'autres, aient publié des articles sur des aspects particuliers de l'histoire de la pharmacie, il manque une œuvre d'ensemble ou même un aperçu complet. Quant au Grand-Duché de Luxembourg, l'histoire de la pharmacie y était pratiquement inconnue.

(*) Le texte original néerlandais a déjà paru dans le *Pharmaceutisch Tijdschrift voor België*, n° 4, avril 1955

D'une part, on était bien d'accord sur la nécessité de créer une institution qui serait appelée à combler les lacunes et à faire un travail utile pour rassembler les données et les découvertes; d'autre part, on se perdait en controverses au sujet de la création d'une telle institution et il était impossible de trouver la voie directe pour y aboutir.

La Belgique surtout émettait des doutes quant à la viabilité d'une telle association, lorsqu'elle serait mise sur pied, mais on estima toutefois que le moment était propice pour tenter un essai.

Les rédacteurs des journaux pharmaceutiques belges, présents à Amsterdam, promirent de lancer un appel à tous ceux qui s'intéressaient à l'histoire de la pharmacie, afin de les persuader d'envoyer leurs nom et adresse dans le but de constituer une association dans le cadre de Benelux. Il n'y eut pas un grand nombre de réponses, mais celles qui parvinrent, reflétaient un tel intérêt et un tel enthousiasme, qu'après avoir pris l'avis d'historiens néerlandais de la pharmacie, il fut décidé de convoquer une réunion au « Galand-West » à Rotterdam, afin de procéder à la constitution d'un « Cercle Benelux d'Histoire de la Pharmacie ».

Cette réunion se tint le 18 avril 1950. De nombreux confrères belges et néerlandais répondirent à l'appel ou manifestèrent leur sympathie par lettre à la convocation qui portait les signatures de MM. le Dr P. H. BRANS (Rotterdam), le Prof. Dr J. GILLIS (Gand), P. VAN DE VIJVERE (Bruges), L. VANDEWIELE (Gand) et le Dr D. A. WITTOP-KONING (Amsterdam).

On décida de créer le Cercle dont le Comité fut constitué de la manière suivante :

- Président* : Dr P. H. BRANS (Rotterdam).
- Secrétaire* : L. VANDEWIELE (Gand).
- Trésorier* : I. ETIENNE (Verviers).

Ce Comité eut pour mission de rédiger un projet de Règlement, de préparer une réunion en Belgique et d'envisager la publication d'un « Bulletin ». Les mesures restrictives concernant l'échange des devises étrangères n'ayant été levées qu'à la fin de 1950, le Comité jugea plus opportun de convoquer la réunion en Belgique au cours de l'année 1951 plutôt qu'en 1950. Cette assemblée se tint donc les 3 et 4 mars 1951, dans l'auditorium de l'Institut de Pharmacie de l'Université de Gand.

Le samedi 3 mars, dans la soirée, les communications suivantes furent données :

- *Over de Pharmaceutische Verzameling van het Museum voor Folklore te Gent* (La collection pharmaceutique du musée folklorique de Gand), par L. VANDEWIELE (Gand);
- *De Geneesmiddelvoorziening bij de Oost-Indische Compagnie* (L'approvisionnement en médicaments de la Compagnie Orientale des Indes), par le Dr P. H. BRANS (Rotterdam);
- *Aspecten van de geschiedenis der pharmacie in België* (Aspects de l'histoire de la pharmacie en Belgique), aperçu donné par P. VAN DE VIJVERE (Bruges);

— *Matthias de Lobel, zijn belang voor de geschiedenis der pharmacie* (Matthias de Lobel et l'intérêt qu'il portait à l'histoire de la pharmacie), par le Dr D. A. WITTOP-KONING (Amsterdam).

Le dimanche 4 mars eut lieu la réunion des membres. Au cours de cette Assemblée générale le Règlement fut adopté et l'on décida la publication du « Bulletin ». M. P. VAN DE VIJVERE (Bruges) et le Dr D. A. WITTOP-KONING (Amsterdam) furent désignés comme rédacteurs et l'on confia à ce dernier la fonction de bibliothécaire-administrateur. Le poste de vice-président resta provisoirement vacant.

L'Assemblée prit la décision d'adhérer à l'UNION MONDIALE DES SOCIÉTÉS D'HISTOIRE PHARMACEUTIQUE, groupant toutes les sociétés s'intéressant à l'histoire de la pharmacie, afin de collaborer au but poursuivi par cette organisation mondiale, et de permettre au Cercle d'établir un contact international avec les principales sociétés d'histoire de la pharmacie. L'assemblée fit ensuite une visite guidée des quartiers les plus anciens de Gand ainsi qu'au Musée folklorique de la ville.

Au cours de la réunion tenue à Gand, on vint à discuter de l'endroit à choisir pour la réunion suivante. Des confrères de Gouda proposèrent leur ville pour cette assemblée du Cercle; la proposition fut acceptée à l'unanimité des membres présents.

L'on avait stipulé dans le Règlement du Cercle que les réunions se tiendraient au printemps et en automne et, dans la mesure du possible, alternativement dans chacun des trois pays de Benelux.

Le Cercle se réunit donc le samedi 6 octobre 1951 dans le Musée de l'intéressante ville historique de Gouda. Après avoir admiré les célèbres vitraux émaillés de l'église Saint-Jean, on visita dans cette ville la « Chirurgijnskamer » (Chambre des chirurgiens) restaurée. La section de Gouda de la K.N.M.P. (Koninklijke Nederlandse Maatschappij ter bevordering der Pharmacie) offrit ensuite le thé aux visiteurs.

L'Assemblée se tint alors dans la Salle de conférences du Musée de la Ville; au cours de celle-ci, reçurent le titre de membre d'honneur MM. : le Dr M. BOUVET (Paris), le Prof. Dr G. URDANG (Madison), le Prof. Dr J. A. HAFLIGER (Lucerne) et le Prof. Dr D. Rafael FOLCH Y ANDREU (Madrid).

Les communications suivantes furent ensuite présentées :

- *Over de Goudse Chirurgijns Apothecars* (Les apothicaires chirurgiens de Gouda), par J. G. W. F. BIK (Gouda);
- *Belgische Pharmacopeen* (Les Pharmacopées Belges), par le Dr D. A. WITTOP-KONING (Amsterdam);
- *Pharmaceutische aspecten van het gedicht De Moffenschans van Petrus Hondius* (Aspects pharmaceutiques de la poésie De Moffenschans de Petrus Hondius), par C. POSTMA (La Haye);
- *Over de geschiedenis van het Thymkruid* (L'histoire du thym), par le Dr J. C. DE KEUNING (Rotterdam);
- *De Bataviasche Apotheek van 1746* (La Pharmacie de Batavia en 1746), par le Dr P. H. BRANS (Rotterdam).

Il convient ici de témoigner nos sentiments de reconnaissance pour le soutien dont notre Cercle bénéficie depuis sa fondation, de la part de la « K.N.M.P. » et de ses nombreuses sections ainsi que des associations professionnelles belges et luxembourgeoises; le *Pharmaceutisch Weekblad* et les revues professionnelles belges également aidèrent efficacement notre Cercle en publiant les rapports d'assemblées et les communications qui y furent présentées et en mettant la composition de ces textes à notre disposition pour les publier dans notre « Bulletin », lui permettant ainsi d'épargner des frais d'impression qui auraient sinon dépassé les moyens financiers de notre Cercle.

La réunion du printemps 1952 eut lieu les 15 et 16 mars à Bruxelles. Le samedi 15 mars à midi, il nous fut donné d'assister à l'ouverture de l'Exposition d'anciens livres de pharmacie, de botanique et de médecine, organisée dans le Musée du Livre. L'assemblée se tint ensuite à l'Hôtel Ravenstein tout proche. Notre membre d'honneur, le Dr M. BOUVET (Paris), y parla de *Molière et les pharmaciens*; M. A. COUVREUR (Bruxelles), de *La Publicité pharmaceutique au XVIIIe siècle* et M. I. ETIENNE (Verviers), de *La musique et la pharmacie*. La collection pharmaceutique du Phⁿ STAES fut alors visitée.

Le dimanche 16 mars, la réunion se tint dans la salle de conférences du Musée du Cinquantenaire. Elle fut précédée d'une visite aux sections Industrie, Arts et Folklore de ce Musée, sous la conduite du Comte de Borchgrave d'Altena et de M. VERBESSELT, conservateurs du Musée. Les communications suivantes furent données ensuite :

- *De Kaapkolonie, Jan van Riebeeck en de pharmacie* (La Colonie du Cap, Jean van Riebeeck et la Pharmacie), par le Dr P. H. BRANS (Rotterdam).
- *De herkomst van onze pharmaceutische ordonnantie* (L'origine de nos ordonnances pharmaceutiques), par le Dr D. A. WITTOP KONING (Amsterdam).
- *Ordonnance politique nopens de het verkoopen van medecijnen - 16 oktober 1456 - uit het Stadsarchief te Gent* (Ordonnance politique du 16 octobre 1456 concernant le trafic des médicaments, des archives de la ville de Gand), par L. VANDEWIELE (Gand).

Le samedi 1er novembre 1952, l'assemblée des membres se tint à Amsterdam dans la salle de réunions du Laboratoire Pharmaceutique de l'Université. Au cours de celle-ci le confrère A. COUVREUR (Bruxelles) fut élu vice-président; on fit part de la fondation de l'Académie Internationale d'Histoire de la Pharmacie dont on choisit comme secrétaire général le Dr P. H. BRANS et comme trésorier le Dr D. A. WITTOP KONING; notre Cercle acquit ainsi une plus grande notoriété au sein de cette importante institution dans le domaine de l'histoire de la pharmacie.

Après une visite au Musée d'Histoire Médico-pharmaceutique, ouvert spécialement à l'intention de nos membres, dans la Maison de la Corporation des Marchands de vin, l'assemblée continua ses assises dans le Laboratoire Pharmaceutique par la présentation des communications suivantes :

- *Nota's betreffende Sr. Petrus van Baveghem, vrijen meester Apothecaris te Gent* (Notes concernant le Sr Petrus van Baveghem, maître-apothicaire à Gand), par L. VANDEWIELE (Gand).
- *De Dordtse Confrery der Drogbereykunst en de plaats tussen de andere apothekersgilden* (La Confrérie Dordrechtsoise de l'Apothicaïrerie et sa place parmi les autres confréries pharmaceutiques), par le Dr P. H. BRANS (Rotterdam).
- *Iets over de Geschiedenis van de Tolusiroop* (Quelques commentaires sur l'histoire du sirop de Tolu), par P. VAN DE VIJVERE (Bruges).
- *De Apothekerspotten van het Medisch Pharmaceutisch Museum* (Les pots de pharmacie du Musée médico-pharmaceutique), par le Dr D. A. WITTOP KONING (Amsterdam).

Sous les auspices de la Commission de l'Histoire de la Pharmacie créée au sein de la K.N.M.P. (Koninklijke Nederlandse Maatschappij ter bevordering der Pharmacie), une enquête fut menée aux Pays-Bas parmi les membres de la K.N.M.P. afin d'établir un recensement des pots, mortiers ou autres ustensiles antiques, tableaux, chartes, documents, eaux-fortes ou images touchant la pharmacie ou les personnes ayant exercé cet art; l'enquête s'informait également sur l'ancienneté et l'histoire des pharmacies et les questionnaires utilisés servaient en même temps à rassembler des ex-libris pharmaceutiques.

Ces ex-libris furent rassemblés à l'occasion de l'Assemblée générale de la K.N.M.P. à Bois-le-duc et les membres de notre Cercle s'intéressèrent tout particulièrement à cette exposition.

Grâce à la collaboration des journaux professionnels, notre Cercle put diffuser en Belgique et au Grand-Duché de Luxembourg un questionnaire similaire, dont le but était également le recrutement de nouveaux membres. Le résultat fit accroître le nombre de membres adhérents à notre Cercle, de vingt à ses débuts, à plus de cent.

A l'occasion de l'assemblée de printemps 1953, qui correspondait avec le troisième anniversaire de la fondation de notre Cercle à Rotterdam, les ex-libris rassemblés par la K.N.M.P. et le Cercle Benelux d'Histoire de la Pharmacie, complétés par des collections privées aimablement mises à notre disposition, furent réunis en une exposition d'ex-libris pharmaceutiques. Commentée par une causerie introductive du Dr P. H. BRANS (Rotterdam), cette exposition eut lieu dans la salle de conférences du bâtiment de la Section de Rotterdam de la K.N.M.P.

Au cours de la réunion scientifique qui suivit, les communications suivantes furent présentées :

- *Le Merveilleux dans la Pharmacie au XVIIIe siècle*, par le confrère A. COUVREUR (Bruxelles).
- *Noord- en Zuid-Nederlandse Vijzels* (Mortiers du Nord et du Sud des Pays-Bas), par le Dr D. A. WITTOP KONING (Amsterdam).
- *De oudste gegevens over Apothekers in België* (Les plus anciennes données relatives aux pharmaciens belges), par L. VANDEWIELE (Gand).

- *Over de apothekersfamilie Grendel* (La famille de pharmaciens Grendel), par E. GRENDEL (Gouda).

Bruges fut choisie pour la réunion d'automne 1953, ceci en prévision des participants qui auraient éventuellement désiré continuer leur voyage jusqu'à Paris pour assister au Congrès de la F.I.P.

Le samedi 12 septembre, les membres se réunissent à l'Hôtel Saint-Hubert pour écouter les conférences suivantes :

- *'t Boeck van de Neeringhe en de Cruythalle der Stede van Brugghe*, par P. VAN DE VIJVERE (Bruges).
- *Mumia*, par le Colonel-pharmacien W. PROOT (Anseremme).
- *L'étain de l'ancienne pharmacie*, par J. COPIN (Bruxelles).

Dans la soirée une visite aux monuments et remparts illuminés de la ville fut organisée. Le dimanche 13 septembre eut lieu la visite du Musée Gruuthuuse et de la Pharmacie de l'Hôpital Saint-Jean.

Entretemps, la Société d'histoire de la médecine et de sciences mathématiques et naturelles entama des pourparlers avec le Comité Belge d'Histoire des Sciences, en vue d'organiser un congrès benelux d'histoire des sciences. Cette Société avec laquelle notre Cercle entretint dès le début les relations les plus cordiales, avait sollicité la collaboration de notre Cercle en même temps qu'elle invitait, pour le Luxembourg, le Groupe luxembourgeois d'Historiens des Sciences.

Le Dr D. A. WITTOP KONING et le Dr P. H. BRANS représentèrent notre Cercle au Comité chargé de la préparation de ce Congrès. Ils furent élus dans la suite respectivement en qualité de secrétaire général et vice-président du Congrès. Il fut décidé que le Congrès se tiendrait à Haarlem au printemps 1954.

Pour ce motif, notre Cercle prit la décision de ne pas réunir cette année une assemblée au printemps, mais d'inviter ses membres à participer au 1er Congrès Benelux de l'Histoire des Sciences, placé sous les auspices de l'Union Internationale d'Histoire des Sciences.

Ce congrès s'ouvrit à Leiden le 23 avril 1954 pour se terminer à Haarlem les 24 et 25 avril.

Le Bourgmestre de Haarlem et ses adjoints reçurent les congressistes le 24 avril à l'hôtel de ville. Cette réception fut suivie d'une visite au Musée Frans Hals féeriquement illuminé. Les communications scientifiques se donnèrent le 24 avril dans le bâtiment de la Société Néerlandaise des Sciences et, le 25 avril, dans la salle de conférences du Musée Teyler, également situé au Spaarne. Les sujets pharmaceutiques suivants y furent traités :

- *De Geschiedenis van de Groothandel in geneesmiddelen in Nederland en België* (L'histoire du commerce en gros des médicaments aux Pays-Bas et en Belgique), par le Dr D. A. WITTOP KONING (Amsterdam).
- *Gilden in België, Nederland en Luxemburg, waarloe apothekers hebben behoord* (Les gildes de Hollande, Belgique et Luxembourg auxquelles les pharmaciens ont appartenu), par le Dr P. H. BRANS (Rotterdam).

Ce Congrès fut un succès. Il se tiendra dorénavant tous les trois ans, dans un des pays de Benelux. Il eut des conséquences très favorables pour notre Cercle. La coopération de notre partenaire de Benelux, le Grand-Duché de Luxembourg, s'était limitée jusqu'alors à un simple subside offert par les Unions professionnelles des pharmaciens luxembourgeois; afin d'éveiller leur attention et d'intéresser davantage les pharmaciens luxembourgeois à la vie de notre Cercle, le Président et le Trésorier se rendirent à Luxembourg au cours de l'été 1953, pour y rencontrer leurs confrères luxembourgeois.

En dehors d'une réception particulièrement aimable et de l'adhésion de quelques membres, le résultat principal de ce contact fut d'entendre dire par nos confrères du Grand-Duché, qu'il n'existe pratiquement pas une histoire de la pharmacie luxembourgeoise. En apprenant cela, notre Cercle se rendit compte qu'il était avant tout nécessaire de mener une action constructive : il fallait tout d'abord organiser une réunion au Grand-Duché du Luxembourg, afin d'y éveiller l'intérêt pour l'histoire de la pharmacie. Avec le concours de l'importante délégation des pharmaciens luxembourgeois, qui avaient participé au Congrès de Haarlem, il fut possible de jeter les bases d'un projet d'organisation d'une assemblée du Cercle qui se tiendrait au automne 1954, pour la première fois, à Luxembourg.

Grâce à une étroite collaboration de confrères luxembourgeois ainsi que d'historiens non-pharmaciens, notre Cercle tint sa réunion à Luxembourg, les 2 et 3 octobre 1954. Le Syndicat des Pharmaciens Luxembourgeois avait organisé une réception à l'Hôtel Cravat. Le Ministre de l'Agriculture et de la Santé publique y souhaita la bienvenue à tous les participants, particulièrement à ceux venus des Pays-Bas. Les communications scientifiques furent ensuite présentées dans l'Auditorium de l'Athénée de Luxembourg.

Avant tout, le Dr P. H. BRANS, président du Cercle, remit les insignes et la charte de membre d'honneur du « Nobile Collegio Chimico-Pharmaceutico di Roma », décernés à Rome au secrétaire de notre Cercle, le phⁿ L. VANDEWIELE (Gand). Cette distinction honorifique avait déjà été précédemment remise à Rome au président, le Dr P. H. BRANS, et au rédacteur, le Dr D. A. WITTOF KONING. A ces deux derniers avaient également été décernés les insignes de membre d'honneur de l'« Associazione Italiana di Storia della Farmacia », à l'occasion du Congrès International d'Histoire de la Pharmacie.

De même que pour la remise de la première Médaille Parmentier, par la Société d'Histoire de la Pharmacie à Paris, au président, le Dr P. H. BRANS, il est permis de rendre hommage aux mérites personnels des bénéficiaires de ces distinctions, mais nous pouvons également interpréter ces manifestations d'hommage à ces dirigeants comme des marques de reconnaissance et d'appréciation rejaillissant sur notre Cercle tout entier.

Les communications suivantes furent présentées à l'Athénée de Luxembourg :

- *L'Histoire du Pays de Luxembourg*, par M. SPRUNCK (Luxembourg).
- *L'Histoire de la Pharmacie luxembourgeoise*, par le confrère NIMAX (Luxembourg).
- *Vieilles Officines et vieux Apothicaires de Luxembourg*, par M. J. HARPE (Luxembourg).
- *Un éminent professeur de chimie de l'Athénée de Luxembourg, le Hollandais P. J. J. van Kerckhoff*, par le Prof. A. GLODEN (Luxembourg).
- *De Codex Montensis of de Pharmacopee van Bergen*, par le confrère L. VANDEWIELE (Gand).

Après ces conférences, nous assistâmes avec beaucoup d'intérêt à la projection du magnifique film en couleurs, réalisé par le confrère L. SEGERS (Bruxelles) sur les anciennes pharmacies de Belgique. Ce film donne un excellent aperçu des innombrables curiosités et beautés qu'on rencontre dans les anciennes pharmacies et chez des particuliers.

Nous suivîmes ensuite avec un intérêt soutenu la projection du film en couleurs, réalisé par la Société d'Histoire de la Pharmacie à Paris et aimablement mis à notre disposition par cette organisation-sœur.

Après un banquet très animé donné à l'Hôtel Cravat, la Ville de Luxembourg offrit un tour en autocar aux congressistes dans ses murs, ce qui nous permit d'admirer les monuments et les remparts spécialement illuminés en notre honneur.

Au cours de l'assemblée des membres tenue le dimanche 3 octobre 1954, on donna suite à la requête précédemment faite à l'Athénée par le Colonel-pharmacien W. PROOT (Anseremme), afin que notre Cercle intervienne en vue de sauvegarder les statues sculptées par le phⁿ FRAIKIN, celles-ci étant en danger d'être perdues dans la démolition de la gare du Nord à Bruxelles. Bien que le confrère PROOT n'ait pu survivre à ces événements, nous devons à son initiative ainsi qu'aux efforts entrepris par le confrère SEGERS (Bruxelles) que ces statues soient préservées et qu'elles puissent être exposées à l'Exposition Internationale de Bruxelles en 1958.

Après la réunion, une excursion en autocar fut organisée dans les environs de la ville de Luxembourg, se terminant par une visite au Musée et à l'Hôtel de Ville, où nous fûmes reçus par l'administration communale. Le Maire de la Ville souligna en termes particulièrement cordiaux à quel point l'organisation de notre congrès dans la ville de Luxembourg constituait un honneur pour celle-ci. Un vin d'honneur fut offert à l'occasion de cette amitié. Le président du Cercle répondit en exprimant la joie qu'éprouvent nos confrères d'être accueillis si aimablement dans la partie « LUX » de notre Cercle BENELUX; il exprima sa reconnaissance aux autorités pour leur accueil si amical, aux confrères et historiens luxembourgeois, pour leur collaboration spontanée, collaboration qui a fructueusement contribué à prouver l'existence d'une histoire luxembourgeoise de la Pharmacie également.

Une lettre-circulaire fut adressée à tous les pharmaciens luxembourgeois après l'assemblée, ce qui eut pour résultat de voir compter parmi nos membres huit nouveaux membres luxembourgeois.

Il y a lieu de commémorer ici les deuils qui frappèrent notre Cercle au cours de l'année 1954, par le décès de notre membre d'honneur, le Prof. Dr J. A. HAFLIGER (Lucerne), et des membres H. GERRIS (Bois-le-Duc), Dr QUINTUS BOSZ (Utrecht) et Colonel-pharmacien W. PROOT (Anseremme).

Nous pouvons résumer les cinq premières années d'existence de notre Cercle en constatant les faits tangibles qui les ont marquées : non seulement notre Cercle a prouvé sa vitalité mais il a montré en maintes circonstances l'utilité de son action sous beaucoup de rapports. Le Comité et les membres, soutenus par la collaboration de nos Unions professionnelles, de nos périodiques, de nos autorités et de notre industrie, peuvent regarder l'avenir avec confiance et être assurés d'une évolution prospère de notre Cercle.

CERCLE BENELUX D'HISTOIRE DE LA PHARMACIE

Compte rendu de l'Assemblée tenue à Anvers les 12 et 13 mai 1956

L'Assemblée scientifique du Cercle Benelux d'Histoire de la Pharmacie s'est tenue au siège de la Société de Pharmacie d'Anvers. Le Dr P.H. BRANS (Rotterdam), président du Cercle, ouvrit la séance en souhaitant la bienvenue au président de la Société de Pharmacie d'Anvers et au directeur des Musées de la Ville d'Anvers.

Prisrent successivement la parole : le Phⁿ J. VAN EYCK (Anvers) qui présenta une communication sur le *Tractaat der Medecijnen* de N. van Alteren, probablement originaire de Hoorn (Pays-Bas); le Dr P. BOEYNAEMS (Anvers) nous fit connaître l'auteur du *Pharmacia Galenica Chymica*, Jan Bisschop, jésuite originaire de Bruges; enfin, le Dr D.A. WITTOP-KONING (Amsterdam) nous entretint des plus anciennes ordonnances pharmaceutiques d'Anvers, en particulier la charte de 1517.

Pour suivre, le Dr P.H. BRANS projeta la bande filmée *Pharmaceutical Equipment* de la Société de Pharmacie de Grande-Bretagne et le confrère E. SEGERS (Bruxelles) présenta le film en couleurs qu'il a réalisé sur les *Apothecaireries ansiennes de Belgique*, montrant les trésors d'antiquités que l'on peut admirer dans certaines pharmacies, dans des musées et collections de Belgique. La première journée de cette réunion se termina par une réception offerte en toute cordialité par la Société de Pharmacie d'Anvers.

Le lendemain matin, dimanche 13 mai 1956, l'assemblée des membres marqua son accord sur la proposition du Bureau du Cercle, demandant d'établir une cotisation très minime à l'intention des étudiants qui désirent se faire membre du Cercle et de désigner dans toutes les Universités de Benelux qui ont des étudiants en pharmacie, un représentant-étudiant chargé des relations entre son Université et le Cercle Benelux d'Histoire de la Pharmacie.

L'assemblée scientifique reprit ensuite par une communication du Dr L. ELAUT (Gand) sur le *Laudanum Théophrasti*. A l'issue d'une discussion animée qui suivit cet exposé, le Dr P.H. BRANS, président, exprima sa vive satisfaction d'avoir entendu une communication traitant de l'histoire d'un médicament du passé, les communications de ce genre étant si instructives et désirées dans les assemblées. Le Dr G. KERSTEIN (Hameln) fit un exposé sur *Der Anteil der Apotheker in der Entwicklung der Chemie in 17-und 18 Jahrhundert*, au cours duquel il passe en revue toutes les découvertes faites par des pharmaciens dans le domaine de la chimie. Le Dr P.H. BRANS (Rotterdam) parla ensuite des *Collegia Medica in de Zuidelijke Nederlanden*, faisant ressortir la différence entre les collèges médicaux et les gildes ou corporations de pharmaciens. Pour terminer la séance, le Phⁿ L.J. VANDEWIELE (Gand) parla de son étude sur les *Collegia Medica in België*, comparant les collèges médicaux des villes de Belgique ayant possédé une telle institution de police sanitaire.

Après un lunch au *Restaurant du Zoo*, les congressistes purent visiter le Musée du Vleeshuis et y admirer la vieille pharmacie et le laboratoire ancien, conservés intacts, partie du Musée qui n'est pas ouverte au public. Ces journées si riches en expériences et impressions nouvelles se clôturèrent enfin par une visite au Musée de la Commission d'Assistance publique de la ville d'Anvers. Les membres participants, au nombre de plus de trente, se séparèrent très satisfaits de l'accueil chaleureux qu'ils reçurent. Il convient de finir ce compte rendu par de vifs remerciements au confrère MINNAERT pour l'organisation impeccable de ce congrès.

Dr P.H. BRANS.

KRING VOOR DE GESCHIEDENIS VAN DE PHARMACIE IN BENELUX

Jaarverslag over de werking van de Kring gedurende het jaar 1955.

Gedurende het voorbije jaar werden twee algemene vergaderingen gehouden; de voorjaarsvergadering te Hasselt en de najaarsvergadering te Breda. De bijeenkomst te Hasselt had vooral ten doel de aandacht van de officiële instanties te vestigen op de oude apotheek van collega VAN VENCKENRAY te Maaseik, de oudste of althans een der oudste apotheken van België. Dit congres kon als zeer geslaagd aanzien worden; we mochten ons verheugen in de aanwezigheid van de heer ROPPE, gouverneur van de provincie Limburg en van talrijke vooraanstaande apothekers uit het Limburgse. Het woord werd er gevoerd door de collega's MOONS (Hasselt), Dr WITTOP KONING (Amsterdam) en Dr KERSTEIN (Hameln). Namens Prof. GLODEN (Luxemburg) gaf de secretaris lezing over een farmacutisch-historisch document uit Luxemburg, terwijl de President, Dr BRANS, ter gelegenheid van het eerste lustrum een overzicht hield van de werking van de Kring gedurende dit eerste vijfjarig tijdperk. Te Breda was de opkomst eerder gering. Op de wetenschappelijke vergadering namen het woord Mr VAN PROOYEN ('s Hertogenbosch) en collega VAN DE VYVERE (Brugge). De President commentarieerde enkele plaatjes « Pharmaceutical Equipment » geschonken door de Historische Sectie van de Pharmaceutical Society of Great Britain en Collega COUVREUR (Brussel) hield lezing van een voordracht opgesteld door wijlen onze vice-president Dr COUVREUR. Een bezoek aan het Stedelijk Museum eindigde deze bijeenkomst.

Het afgelopen jaar werd getekend door het afsterven van twee actieve leden : Apoth. Richard ASZMUS en vice-president Apoth. Dr Albert COUVREUR. Mede door het overlijden van deze laatste werd enige verandering aangebracht aan de bestuursstructuur : collega ETIENNE, penningmeester werd verkozen tot vice-president, terwijl collega SEGERS hem opvolgt als penningmeester. Apoth. NIMAX (Luxemburg) werd in het Bestuur gekozen en twee nieuwe ereleden werden benoemd nl. Prof. Dr VITOLO (Pisa) en Apoth. DANN (Kiel).

Aldus stapt de Kring voor de Geschiedenis van de Pharmacie in Benelux zijn zesde levensjaar in en neemt gerust zijn plaats in naast de 19 Zusterverenigingen, oudere en jongere, in verscheidene landen opgericht : Frankrijk, Duitsland, De Verenigde Staten van Noord Amerika, Peru, Spanje, Zwitserland, Engeland, Italië, Finland, Noorwegen, Zweden, Joego-Slavië, Brazilië, Denemarken, Japan, Canada en Venezuela en waar ter wereld ook mensen gevonden worden, wie de liefde tot hun vak verenigt en die ijveren om alles wat het verleden van de pharmacie aangaat over te hevelen naar het nageslacht.

De Secretaris,
Apoth. L. VANDEWIELE.

DE COLLEGIA MEDICA IN DE ZUIDELIJKE NEDERLANDEN (*)

door Dr P. H. BRANS (Rotterdam),

President van de Kring voor de Geschiedenis van de Pharmacie in Benelux (Cercle Benelux d'Histoire de la Pharmacie), Vice-President van de Société Internationale d'Histoire de la Pharmacie, Secretaris-Generaal van de Academie Internationale d'Histoire de la Pharmacie, Secrétaire-Permanent van de Union Mondiale des Sociétés d'Histoire Pharmaceutique.

De behoefte aan geneesmiddelen is zonder twijfel even oud als de mensheid en de kennis van wat in bepaald gevallen als genezende stof moest worden aangewend is van niet veel jonger datum. De primitieve wetenschap van de geneesmiddelen was vaak het domein van de tovenaar of priester, enerzijds omdat dezen meestal vrijgesteld waren van de verplichtingen tot daadwerkelijk meestrijden bij oorlog of andere krijg, anderzijds omdat de wonderlijke, haast goddelijke, genezende werking van de gaven der natuur deze bracht binnen hun mystieke sfeer. Zo zien wij, dat tot in het einde van de eerste duizend jaar van onze Christelijke jaartelling de uitoefening der geneeskunde bijna uitsluitend in handen van de geestelijkheid was en het zijn de Concilies van Reims in 1131, van Lateranen in 1139 en van Tours in 1163, die het eerst gewezen hebben op de onwenselijkheid van het uitoefenen van de geneeskunst door geestelijken. Nadat nog later andere Concilies zich in soortgelijke zin hadden uitgesproken, zien wij ontstaan een groep van ambachtslieden, die zich met één of meer van deze taken, vroeger door de geestelijkheid verricht, gingen bezig houden.

In Uw midden is in verschillende mededelingen U bekend geworden, dat er in het begin van de 14e eeuw te Brugge een zo groot aantal lieden waren, die zich beroepshalve bezig hielden met het importeren en verhandelen van kruiden, dat een « Cruythalle » daartoe te hunner beschikking stond en dat door een gilde, de « Nee-ringhe van de Cruythalle » over hun handel toezicht werd uitgeoefend. Langzamerhand trad een specialisatie op, toen sommige handelaren zich niet vergenoegden met het verkopen van kruiden als grondstof voor het bereiden van geneesmiddelen, maar die bereiding zelf ter hand gingen nemen en voor het gebruik gerede medicamenten gingen afleveren. Deze groep kreeg de naam van « Apothicaires » of « Apothecars ». Naast deze min of meer officieele geneesmiddelenbereiders stond een grote groep van lieden, die zonder voldoende kennis of toestemming aan hun zieke medeburgers advies en middelen bij ziekten verstrekten en het is begrijpelijk, dat hier tegen verzet ontstond. Door het geven van ordonnantie's en keuren zocht men hiertegen maatregelen te treffen en het was in 1540, dat Karel te Brussel het bekende plakkaat uitvaardigde om regel en orde te stellen op de uitoefening van de geneeskundige beroepen in de Nederlanden. In 1543, na de onderwerping van Gelre, volgde een groepering van gewesten onder bestuur van Karel V, die in 1548 de naam van « Bourgondische Kreits » ontving en die in feite het eerste « Benelux » vormde. Dit was een poging van Karel V, die zich met trots had genoemd de heerser over een rijk waarin de zon nooit onderging, om het gebied, waarvan de samenstellende landen zo uitéénlopende verlangens en behoeften hadden, te verdelen in eenvoudiger te beheren eenheden. Toen Karel V, dezer dagen juist 400 jaar geleden, reeds jong het regeren moede, het bewind overdroeg aan zijn zoon Philips II, hadden de zorgen om dit rijk hem belet de sluitsteen van het plakkaat van 1540 te maken. Weliswaar bedreigde het plakkaat alle overtreders met strenge straffen, maar een besluit waarbij de instanties, die de straffen zouden kunnen opleggen aan overtreders, werden aangewezen, bleef uit. Philips II aanvaardde de regering onder moeilijke omstandigheden, waarbij vooral de godsdiensttwisten in de Nederlanden de aandacht van onderdelen in het bestuur afleidde en zo bleef de materie van de centrale wettelijke regeling van de geneeskundige beroepen zonder enig effect.

Geen wonder, dat de beoefenaars van die beroepen zich nu uit eigen beweging tot de magistraat wendden met verzoeken en voorstellen voor vaak plaatselijke regelingen. Het waren vooral de artsen, die meenden geroepen te zijn, hierin het initiatief te nemen en dan meestal regelingen voorstelden, waarbij de andere takken van beroep, die met de geneeskunde samenhangen : apothekers, vroedvrouwen en chirurgijns, onder toezicht van de artsen zouden worden gesteld. In de Noordelijke Neder-

(*) Voordracht gehouden voor de Kring voor de Geschiedenis van de Pharmacie in Benelux te Antwerpen op 13 mei 1956.

landen, verenigd in de Republiek van de Zeven Provinciën, was de vrijheidsgeest reeds zover doorgebroken, dat in de meeste gevallen iets dergelijks geen kans van slagen had en wat in de Zuidelijke Nederlanden regel zou worden, is in de Noordelijke Nederlanden ver in de minderheid gebleven en kregen de apothekers veel meer toestemming tot een eigen zelfstandige beroepsorganisatie.

In de aanvang is het apothekersberoep in de Noordelijke Nederlanden onder gebracht bij de Kramersgilden, in de Zuidelijke Nederlanden waren het de gilden der Messcheniers, waartoe zij moesten toetreden, omdat zij goederen bij maat of gewicht verkochten en zelfs nadat zij er in geslaagd waren een eigen gilde te vormen, moesten zij toch vaak ook tot het gilde van de « Meersse » blijven behoren, omdat dit gilde geen afstand wilde doen van hun jaarlijkse contributies.

Het moet gezegd worden, dat ook in de Zuidelijke Nederlanden de magistraat aanvankelijk afwijzend stond tegen het streven van de geneesheren om de voogdij en het toezicht over apothekers, chirurgijns en vroedvrouwen te verwerven. Zoals in de Noordelijke Nederlanden vaak het optreden van de pest stimulerend had gewerkt op het verlenen van privileges aan artsen en apothekers, zo was de verwachting van het optreden van « de zwarte dood » te Antwerpen aanleiding voor de vroede vaders aldaar om iets minder afwijzend te staan tegenover herhaalde verzoeken van de geneesheren, die zij nu zo dringend te vriend zouden moeten houden. Nadat zij in 1610 weer geen resultaat hadden gehad, probeerden de geneesheren het met een uitgebreid smeekschrift in 1617 opnieuw en mochten toen het succes smaken, dat de magistraat een commissie benoemde, samengesteld uit de heren *Pierre Daems* en *Jean Vande Wouwer*, om ernstig met de artsen na te gaan de door hen gewenste stichting van een « collegium medicum ». Toch zou de zaak wellicht niet op de door de artsen gewenste wijze zich hebben ontwikkeld, ware het niet, dat dezen een « coup d'état » verrichten door maar vast zelf een « Collegie der medecynen » te stichten om aldus te kunnen profiteren van een legaat van één hunner, de geneesheer *Ferreulx*, die zijn uit 1016 delen bestaande bibliotheek naliet, op voorwaarde, dat een lichaam uit de artsen gevormd, deze zou kunnen aangaan. *Ferreulx* heeft hiermede de stoot gegeven tot het Antwerpse Collegium Medicum, dat inderdaad bij besluit van de Magistraat van Antwerpen van 28 april 1620 toestemming kreeg te worden opgericht en dat het model is geworden voor andere Collegia Medica in de Zuidelijke Nederlanden, die zoals reeds opgemerkt, in de Noordelijke Nederlanden in de minderheid zijn gebleven.

In Brussel volgde in 1641 de oprichting van een Collegium Medicum aldaar en terwijl in Antwerpen de apothekers, behalve dan in het reeds genoemde gilde van de Meersse, niet verder waren georganiseerd, kwam in Brussel het « Corps des Apothicaires » als geheel onder toezicht van het Collegium Medicum, waarbij krachtens de Ordonnantie de Dekens van het Apothekersgilde zitting kregen in het bestuur van het Collegium Medicum, evenals de vertegenwoordigers van de chirurgijns en de vroedvrouwen, maar de samenstelling van het bestuurslichaam was toch steeds zodanig geregeld, dat de artsen méér of ten minste evenveel stemmen hadden als de andere vertegenwoordigers te samen. Evenals in de Noordelijke Nederlanden het recht, dat de chirurgijns hadden om wondzalven en wondwaters te bereiden en af te leveren, vaak een bron van ergernis opleverde voor de apothekers, zo zien wij ook in de Zuidelijke Nederlanden de collegia medica zich vaak bezig houden met twistvragen over het feit, dat de wondartsen geneesmiddelen voor uitwendig gebruik bereiden en afleveren.

Te Gent wordt in 1665 een Collegium Medicum gesteld over de Neeringhe der Chirurgiens en Barbiers, terwijl de apothekers niet in een gilde verenigd, individueel onder toezicht van het collegium komen, dat evenals elders in de Zuidelijke Nederlanden, de inspectie op de apotheken in handen krijgt. Luik bezit sedert 1699 een Collegium Medicum, Kortrijk sedert 1705, Brugge eerst sedert 1760.

In Mechelen werd blijkens aantekening in de archieven ook in 1699 een Collegium Medicum opgericht, maar of er werkzaamheid van dit collegie is uitgegaan is zeer de vraag, omdat, toen de apothekers in Dendermonde in 1764 vroegen om de oprichting van een Collegie der Medecynen aldaar, zij verwezen naar Mechelen als een stad zonder een dergelijke instelling. Te Dendermonde is echter iets soortgelijks gebeurd. Daar toch werd in 1677 een Collegium Medicum opgericht, maar omdat sedert 1713 het bestuur niet meer werd hernieuwd, werd dit in 1754 opnieuw opgericht en de apothekers aan het toezicht ervan onderworpen.

Ook in Ieperen schijnt een Collegium Medicum te hebben bestaan. Het archief ter plaatse is in 1914 geheel vernietigd, maar in de archieven van Roeselaere vindt

men een notitie over een legerarts, die zich in 1749 aldaar vestigde en daartoe toestemming verkreeg van het Collegium Medicum van Ypre. Hiermede willen wij nog eens wijzen op een typisch onderscheid tussen de collegia medica in de Zuidelijke Nederlanden en de collegia medica en gilden in de Noordelijke Nederlanden, welke laatsten op een hoogst enkele uitzondering na geen jurisdictie hadden buiten de stadsmuren. In de Zuidelijke Nederlanden fungeerden de collegia medica als min of meer regionale instantie's voor het toezicht op de gezondheidszorg, die behalve de inspectie der apotheken reeds genoemd, ook de toelating en de meesterproeven van de chirurgijns en apothekers in handen hadden, de vestiging van vroedvrouwen en waar aanwezig, de zorg voor een hortus botanicus. P a s q u i e r wees er op, dat het Collegium Medicum van Brussel dit toezicht uitoefende in een wijde kring om Brussel heen o.a. te Vilvoorde, Nijvel, Jemappe, Waver enz. In de Vlaamse tekst van de ordonnantie vindt men o.a. een « Eed van de Chirurgijns Ten Platten Lande », waaruit deze waarneming zou kunnen worden bevestigd.

Het Luikse Collegium Medicum had zeggenschap, niet alleen in de stad zelf, maar ook over de chirurgijns te Tongeren, St. Truiden, Maaseyck, Dinant en andere plaatsen. In het reglement van het zoeven genoemde Collegie der Medecynen van Dendermonde treft men aan de eed, die de chirurgijns ten plattenlande moesten afleggen in handen van het college en die afwijkt van de eed voor de chirurgijns in de plaats zelf, iets wat men bij de meeste andere collegia medica ook aantreft. In Bergen hebben plannen bestaan ook aldaar een Collegium Medicum op te richten, dat medezeggenschap zou hebben in Aat, Hal, Binche, Lesse, Zinnik, 's-Gravenbrakel en nog meerdere plaatsen in Henegouwen, maar het voorgestelde reglement verwierf niet de toestemming van Maria-Theresia.

De bezetting door de Franse troepen in 1794 betekende de opheffing van de collegia medica, waaraan door sommige maar heel langzaam werd voldaan en het is bekend dat b.v. het Antwerpse Collegium Medicum vergaderde tot en met 16 oktober 1817. Toen was echter het einde gekomen voor deze instellingen, die zonder twijfel in hun tijd zegenrijk werk hebben gedaan voor de volksgezondheid en wier taak toen werd overgenomen door de Commissien tot Geneeskundig Toevoorzigt.

LITTERATUUR :

- B r a n s, Dr P. H., Gilden in België, Nederland en Luxemburg, waartoe apothekers hebben behoord, Pharm. Tijdschr. voor België, **31**, No 6, juni 1954.
 B r o e c k x, Dr C., Histoire du Collegium Medicum Antverpiense, Anvers 1858.
 B r o e c k x, Dr C., Histoire du Collegium Medicum Bruxellense, Anvers 1862.
 P r e v e t, P., Histoire de l'Organisation Sociale en Pharmacie, Paris 1940.
 S a u v e u r, J., Histoire de la Légalisation Médicale Belge, Bruxelles 1862.
 V i j v e r e, P. V a n d e, Van Kruidenier tot apotheker, Pharm. Tijdschr. voor België, **25** (1948) no 7/8.

RÉSUMÉ :

Les collèges médicaux dans les Pays-Bas méridionaux

par le pharm. Dr. P. H. B r a n s.

Les Collèges Médicaux dans les Pays-Bas méridionaux avaient juridiction non seulement dans les villes où ils siégeaient, mais aussi dans les faubourgs et la banlieue et les villages de la région avoisinante. Cette juridiction régionale pour les questions sanitaires (admission des pharmaciens, chirurgiens, sages-femmes et souvent les soins pour un jardin botanique etc.) qui est de règle pour les Collèges Médicaux des Pays-Bas méridionaux, manque presque totalement dans les Collèges Médicaux des Pays-Bas septentrionaux.

Le Collège Médical d'Anvers, créé en 1620, a été le modèle pour les Collèges Médicaux de Bruxelles (1641), de Gand (1665), Liège (1699), Courtrai (1705), Bruges (1760) et Termonde (1781). D'après certains renseignements on institua un tel Collège à Malines (1699) et à Ypres. À Mons la fondation d'un Collège Médical en 1769 n'a pas obtenu le consentement de Marie Thérèse.

L'occupation française en 1794 supprima ces institutions de police sanitaire.

VERGELIJKENDE STUDIE OVER DE COLLEGIA MEDICA IN BELGIE

door Apoth. L. J. VANDEWIELE.

Tasten we volledig in het duister, voor wat het farmaceutisch verleden alhier betreft, tot de helft der XVIe eeuw, de tweede helft der XVIe en de XVIIe eeuw leveren ons enkel schaarse bronnen, terwijl we voor de XVIIe en XVIIIe eeuw over een arsenaal van dokumenten beschikken, dank zij de oprichting van Collegia Medica in de voornaamste centra.

Deze Collegiën der Medecijnen vormden de Orde der Geneeskundige beroepen, naar het woord van *Maria Theresia* « een *corpus medicum* ofte *particuliere Recht-banck* voor de *medecynen* » (1).

Voor wat het huidig Belgisch grondgebied betreft werden er Collegia Medica opgericht te Antwerpen, Brussel, Ieper (2), Gent, Luik, Dendermonde, Kortrijk, Brugge en Mechelen (hier althans op papier).

De geschiedenis van de geneeskundige beroepen in de XVIIe en XVIIIe eeuw kan geschreven worden aan de hand van de archieven der Collegia Medica. Immers onder *Collegium Medicum* dient niet alleen verstaan het *Collegium Medicum Strictum*, dat het bestuur vormde, doch ook het *Collegium Medicum Generale* en hier werden nu inbegrepen : Dokters en Licentiaten in de Geneeskunde, Apothekers, Chirurgijns, Vroedvrouwen, Barbiers, Drogisten en verders allen die op wettelijke of onwettelijke manier zich met de geneeskunde onledig hielden. De bevoegdheid van het *Collegium* strekte zich niet alleen uit over de stad waar het werd opgericht doch ook over het platte land waar de stad jurisdictie over had ; zo viel b.v. Assenede onder Gent, Roeselare onder Ieper, Het Land van Loon onder Luik, enz.

Het *Collegium Medicum Strictum* bestaat uit een bepaald klein aantal personen, meestal 7, volgens de plaatsen bestaende uitsluitend uit geneesheren (Antwerpen, Brussel) ofwel uit geneesheren, apothekers en chirurgijns, met aan hun hoofd een vertegenwoordiger van de Magistraat. Deze toevoeging was geschoeid op een bestaand gebruik bij de gilden en neringen dat de Superintendent, de President, de Rechter of hoe hij ook mocht genoemd worden, een man was die met bepaalde gilde geen uitstaans had ; anderzijds was niemand verkiesbaar in de Magistraat als hij geen deel uitmaakte van een of ander ambacht ; zo is het uit te leggen hoe veel edellieden bij een of ander ambachtsgild waren aangesloten.

Benevens de beteugeling van de misbruiken door onbevoegden in zake geneeskunde gepleegd, had de oprichting van een *Collegium Medicum* tot doel de reglementering der geneeskundige beroepen vast te leggen of met andere woorden zoals het geformuleerd wordt in de Statuten van Dendermonde : « *Alsoo in de republicque profijtelijck ende noodtsaekelyck is eene gemeensaemheydt ende eenigheydt tuschen de doctoren, apothekers ende chirurgiens...* » ; met andere woorden het arbeidsveld van ieder wordt afgebakend, hun rechten en plichten bepaald en hun titel beschermd.

Het is opvallend dat in de steden waar apothekers en chirurgijns naast de dokters in het strikt college opgenomen werden, deze wens tot « *gemeensaemheydt ende eenigheydt* » veel meer tot werkelijkheid kwam dan in de steden waar alleen de dokters het college vormden en toezicht uitoefenden op de andere geneeskundige beroepen. Deze gunstige samenwerking kwam ook duidelijk te voorschijn bij het opstellen van de stedelijke farmacopee ; terwijl in steden waar de dokters alleen overgingen tot het opstellen ervan, de farmacopee een eeuwig twistpunt bleef en gewoonlijk ook spoedig uit het gebruik geraakte.

Vooraleer tot de vergelijkende studie van de Collegia Medica over te gaan dienen nog een paar ophelderingen gegeven :

1° Zoals reeds gezegd vormt het *Collegium Medicum* van Mechelen een speciaal geval. Reeds op 16 september 1536 publiceerde de stadsmagistraat een ordonnantie op het feyt van de medecyne. Op 26 januari 1699 werd een nieuwe ordonnantie uitgevaardigd en van het pui van het stadhuis aan de bevolking bekend gemaakt, waardoor een Collegie der Medecijnen werd opgericht ; verder werd een reglement

* Mededeling in de Kring voor de Geschiedenis van de Pharmacie in Benelux, te Antwerpen op 13 mei 1956.

(1) Oprichtingsacte van het *Collegium Medicum* te Brugge.

(2) Met de eerste wereldoorlog ging het archief van Ieper in de vlammen op, zodat wij dit *Collegium Medicum* bij gebrek aan dokumentatie buiten beschouwing moeten laten.

opgesteld betreffende het beroep van apotheker, met toevoeging van een lijst met 767 enkelvoudige en samengestelde geneesmiddelen (3), we zouden zeggen een proeve van farmacopee. Lijst, ordonnantie en reglement werden in een boekje gedrukt onder de benaming *Reglement ende ordonnantien nopende 't collegie der medecijnen Raeckende de doctoren, apotecarissen, chirurgijns ende andere van het selve Collegie dependerende, gemaect bij mine heeren Scouteth, commune-meesteren en scepenen en de Raedt der stede ende Provincie van Mechelen. Gedrukt bij Andreas Jaye, stadsboeckdrucker*. Niettegenstaande al deze preparatieven blijkt dit College slechts op papier bestaan te hebben; geen enkel activiteitsbewijs kon worden achterhaald, terwijl uit een schrijven door de apothekers en chirurgijns van Dendermonde in 1754 aan *Maria Theresia* gericht blijkt dat er te Mechelen geen Collegium Medicum bestond « comme cela se pratique en villes de Louvain, Malines et autres endroits, où il n'y a point de collège de médecine spécialement établi ». Wat de oorzaak van deze inertie geweest is blijft vooralsnog onbekend.

2° Bij de studie over de Collegia Medica nemen we natuurlijk als grondbasis de stichtingacte, doch in de loop van hun drieëeuwen bestaan was er in de bestuursstructuur en de onderlinge verhoudingen wel iets veranderd of staken oude of nieuwe misbruiken de kop op, zodat van tijd tot tijd nadere preciese bepalingen dienden uitgevaardigd. Het gebeurt ook wel eens dat beroep gedaan wordt op vroeger uitgevaardigde ordonnantiën.

Te *Kortrijk* b.v. werd het reglement van 1683 aangevuld door de ordonnantie van 1778; te *Mechelen* werd de stedelijke ordonnantie van 1536 aangevuld door de Ordonnantie politique van 1741 (we laten deze van 1699 buiten beschouwing daar ze blijkbaar toch niet gevolgd werd); te *Antwerpen* werden de Wetten en regulen van 1659 aangevuld door het Statuyt van 1661 en veel later door de Geboden en uyteroeppen van 1786; te *Gent* volgde op de Reglementen van 1663, het Reglement additionneel van 1664; te *Dendermonde* volgde op de Statuten van 1754 het Supplement van 1757, terwijl te *Brussel* de statuten van 1650 verwijzen naar de Ordonnantie van 1641 en zelfs naar het Placcaert van Keizer Karel (4). Dit *Placcaert Van Syne Keyserlycke Majesteyt Carolus den V. gemaect op 't stuck der Medecyne* (8 oktober 1540) wordt algemeen aanzien als het eerste algemeen reglement over de geneeskunde in onze streken. *Sauveur* in zijn *Histoire de la législation médicale belge* noemt dit Placcaert « le plus ancien document d'administration générale qui ait fixé les conditions requises jadis dans nos provinces, pour pouvoir y exercer la médecine ». Deze bewering strijdt absoluut tegen de waarheid. Vooreerst dient op te merken dat dit Placcaert geen algemeen doch een regionaal karakter heeft en wel geldend voor Brussel en zijn jurisdictie. *Van Doorslaer* (5) merkt dan ook terecht met fierheid op dat de Ordonnantie van Mechelen van 1536 dit Placcaert 4 jaar is voorafgegaan en niet minder gelukkig waren wij zelf bij het aantreffen in het Gents Archief van de Ordonnantie politique van 1456 (6), die bijna een eeuw ouder is dan het Placcaert van Keizer Karel. Te *Luik* was reeds in 1416 een bevêlschrift uitgevaardigd door de Prins-bisschop *Jean de Bavière* bijgenaamd *Jean sans Pitié*, waardoor werd verordend dat de *merchiers, especiers et apotikaires* goede waren moeten afleveren (7) doch het reglement dat heel de geneeskunde te Luik regelt dateert van 1699.

(3) Het origineel werd mij welwillend ter inzage gestuurd door de heer R. De Roo, Archivaris-Bibliothecaris der stad Mechelen.

(4) Voor de tekst zie Bulletin No 9 (sept. 1954) van de Kring voor de Geschiedenis van de Pharmacie in Benelux, blz. 24.

(5) G. Van Doorslaer. *Aperçu historique sur la médecine et les médecins à Malines*. Malines 1900.

(6) L. Vandewiele. De Ordonnantie Politique nopende het verkoopen van medicijnen 16 oktober 1456 uit het Stadsarchief te Gent in Bulletin No 3 (aug. 1952) van de Kring voor de Geschiedenis van de Pharmacie in Benelux.

(7) uit S. Bormans. *Recueil des Ordonnances de la Principauté de Liège*. Série 974-1506. Bruxelles 1855, p. 480. Le régiment de Jean de Bavière ou règlement communal donné à la cité après la guerre par Jean, élu de Liège. A Liège 10 juillet 1414. — 111. Des merchiers, épiciers, apotikaires. Item, semblament avons ordonné et estatueit, ordonnons et statuons que tous merchiers, especiers et apotikaires usans de vendre denreez de quelconque mercherie, especerie ou apotikairie, soent espeses ou altres choses appartenans à leur marchandises, vendent d'ors en avant en nostre dicte citeit yelles leur denrees et marchandises bones, loialz et marchandes.

Benevens deze werden vanzelfsprekend in iedere stad accidenteel nog andere besluiten aangaande de geneeskunde uitgevaardigd doch worden hier buiten beschouwing gelaten daar ze de grond van de bestudeerde zaak niet wijzigen.

3° De oprichting van de Collegia Medica was het gevolg van een schrijnende toestand die heerste op het gebied der gezondheid en der geneeskunde. Niet alleen waren de epidemieën in de Middeleeuwen een ware volksramp doch de kwakzalverij en de geneeskundige misbruiken waren het niet min. De regeringen klaagden herhaaldelijk deze lamentabele toestand aan ; de beschrijving in het Placcaert van Keizer Karel is er een voorbeeld van ; minder gekend is de tekst van de Prins-bisschop Joseph Clement de Bavière, die een schrijnend beeld ophangt van de wantoestanden die er heersen op geneeskundig gebied en zijn verrechtvaardiging uitmaken voor de oprichting van een Collegium Medicum. Wij citeren : *Joseph Clement, par la grâce de Dieu, évêque et prince de Liège etc. à tous ceux qui ces présentes verront, salut. A Bonn, 24 Mars 1699. « La fâcheuse expérience que font plusieurs de ceux que Dieu a commis à notre conduite, lorsque pressés de maladies ou de quelque accident dangereux, ils confient leurs corps à des gens qui, faute d'une véritable connoissance de la médecine ou de la chirurgie, prolongent les maux ou les finissent par une mort précipitée.... les fautes et les vices de la pharmacie causent un autre desordre qui n'est pas moins nuisible au corps de l'homme, quand l'effet des médicaments mal préparés, atérés ou changés trompe l'attente du plus habil médecin.... Pour donc établir le bon ordre dans une chose si nécessaire.... nous avons.... défendu.... à toutes personnes des deux sexes, tant ecclésiastiques que séculiers, étrangers ou nos sujets, de faire ou exercer la profession ou pratique de la médecine, pharmacie et chirurgie, avant d'avoir été admis, inscrits et approuvés par le collège de médecine. »*

Ten einde eindeloze herhalingen te vermijden hebben we volgende willekeurige afkortingen gebruikt :

A = Antwerpen. Wetten ende regulen van het Collegie der Medecynen bij een verjaert door last vande Heeren Borgemeesteren en wet alhier (6 juni 1659) en Geboden en uytgeroepen by myn heeren den Schouteth, Bourgemeesteren, Schepenen ende Raedt der stadt van Antwerpen op sesten juny XVI^c negen en vyftich.

Aa = Antwerpen. Statuyt, ende ordonnantie by myne heeren schouteth, borgemeesteren, schepenen ende raedt der stadt van Antwerpen, gemaect inden maendaechen raedt opden 30en mey 1661, raeckende het ampt vande apotekers, ende gepubliceert opden thiensten juny 1661.

Ab = Antwerpen. Geboden ende uytgeroepen by myne heeren den schouteth, borgemeesteren, schepenen ende raed der stad Antwerpen op den 7 maert 1786.

Brg = Brugge. Ordonnantie ende Reglement 21 Juli 1760.

B = Brussel. Statuten van het Collegie der Medecyne. 13 April 1650.

BA = Brussel. Ordonnantie van den Magistraet der stadt Brussel, Raeckende de Medecyns, Chirurgyns, Apothekarissen, by den Souvereynen Raede van Brabant herkent, ende bevestight in 't Jaer 1641.

D. = Dendermonde. Statuten van het Collegie der Medecynen. 23 September 1754.

DA = Dendermonde. Supplement op de Statuten. 27 September 1757.

G = Gent. Reglementen, Ordonnantien ende Statuten op 15 Septembris 1663 gepubliceert op het fait van de Medecyne, raekende de Doctoren, Apothecarissen ende Chirurgiens binnen de Stad Gent.

GA = Gent. Reglement additionneel op voorenstaende, 17 ende 18 October 1664.

K = Kortrijk. Reglement, Statuyten ende Ordonnantien naer de welcke in toecomende alle de Doctoren, Aptekers, ende Chirurgiens binnen der Stede van Corteryck hun sullen moeten Reguleren. 6 Mey 1683.

KA = Kortrijk. Ordonnatie met den Belder Gepubliceerd op de ordinaire Plaetsen binnen deze Stad, den 13 October 1778.

L = Luik. Joseph Clement, par la grâce de Dieu, évêque et prince de Liège etc., à tous ceux qui ces présentes verront, salut. A Bonn, 24 mars 1699.

M = Mechelen. Stedelijke Ordonnantie. 16 september 1536.

MA = Mechelen. Ordonnantie Politicq op het feyt van de Medecyne. 24 mey 1741.

P. = Placcaert van Syne Keyserlycke Majesteyt Carolus den V. gemaect op 't stuck der Medecyne. 8 oktober 1540.

De Cijfers verwijzen naar het artikel.

Hoofdstuk I.

REGLEMENT VAN INWENDIGE ORDE.

A. Samenstelling van het Collegium Medicum Stricte.

Te Brussel: 1 Superintendent + 6 dokters.

Een stadsschepen zal « Rechter ende Superintendent » zijn, en wordt bijgestaan door 6 dokters « Assessores oft Raedtslyuden », die ieder een functie te vervullen hebben: een Praefectus, een Vicarius, een Quaestor, twee Visitatores Ordinarii en een Syndicus (B II). De stadsdokter, zelf al is hij geen assessor, heeft zitting in het college (B II).

Te Antwerpen: 1 Protector + 7 dokters.

Het Collegium Medicum zal bestaan uit 7 leden, waarvan minstens twee stadsdokters moeten zijn; hiervan zullen jaarlijks 3 leden herkozen worden. De functies: President, gekozen door de leden en die verder benoemt een fiscus, een bibliothecaris en 4 assessores; daarenboven wordt nog toegevoegd een commissaris of protector, dewelke een schepen der stad moet zijn. Dat deze functies geen sine cure waren bewijst het feit dat iemand die verkozen werd door de algemene vergadering om een functie waar te nemen in het Collegium Strictum verplicht was deze functie te aanvaarden, behalve als hij de ouderdom van 70 jaar bereikt had (A) (Aa).

Te Gent: 1 Directeur + 4 dokters + 2 apothekers + 2 chirurgijns.

't Collegie van de Medecyne zal gheformeert worden door vier Doctoren, twee Apotecarissen, ende twee gheswoorne Chirurgiens, die gheenoemt sullen worden Assessores, de welcke voor Rechter ende Directeur sullen hebben eenen uytter Wet van der Keure (GA I).

Te Dendermonde: 1 Superintendent + 2 dokters + 2 apothekers + 2 chirurgijns.

Een Superintendent, schepen der stad, 2 dokters, 2 apothekers en 2 chirurgijns (D I).

Te Luik: 1 President + 4 dokters + 2 apothekers + 2 chirurgijns.

Ce collège de médecine aura pour président un savant ou habile homme séculier, à choisir par nous (L I). Pour membres 4 médecins, 2 apothicaires et 2 chirurgiens, ses assesseurs ou consultants (L II). Le médecin de notre corps ou de notre suite sera perpétuellement du Collège (L II). Later verkreeg de oudste stadsdokter hetzelfde recht.

Te Brugge: 1 president + 2 dokters + 2 apothekers + 2 chirurgijns.

Hebben goet gevonden oock binnen Onze Stadt Brugge op-te-richten ende aenstellen een Corpus Medicum, ofte Collegie der Medecynen gecomponeert van eenen Schepenen, wesende in Bancke ende Wet onser Magistraet aldaer, van twee

Licentiaten in de Medecyne, van twee geswore Apothecarissen ende van twee geadmiteerde Chirurgiens, alle residerende binnen Onse voormelde Stadt Brugge (Brq II). Dat indien de Stadts-Doctor niet en waere van 't getal der ses Assessores, zal den selven niet min Acces ende Stemme hebben in dit Collegie 't elckens als hy sig aldaer zal willen presenteren, nemende de plaetse naer den Vice-president ofte eerste Assessor (Brq VI)

De leden van het Collegium kiezen zich « eenen Greffier ende eenen Knaepe » (B V), (D IV), (GA I), (Brq IV), (L VI un greffier et un varlet).

Jaarlijks, acht dagen voor St Lucasdag, wordt de helft van het College vernieuwd (B VI), (GA VI), (L VIII). Zij worden gekozen door de algemene vergadering en door de Magistraat benoemd (B VI), (DA II), Brq V).

Daar te Brussel de chirurgijns en de apothekers verenigd blijven in hun respectievelijke gilden en dus geen deel uitmaken van het Collegium Medicum Strictum, hebben zij geen medezeggenschap in het bestuur. Toch had het College toezicht over de uitoefening van deze vakken van de geneeskunde en gebeurde het vaak dat zaken behandeld werden die chirurgijns of apothekers aanbelangden, daarom sullen de Dekens van de Chyrurgijns 'elcke eersten Sitdag van de maendt, ende de Proef-meesters der Apothekers den tweeden Sitdag in 't Collegie neffens de Assessores mogen verscheynen (B XIII). Aldus ook te Antwerpen; de brug met de apothekers wordt er gelegd langs de 2 dienende Oudermans uit de generaliteit der apothekers gekozen door de deken van de Meersche. Deze 2 dienende Oudermans zullen

mede-examinatores zijn bij de examens en eveneens de visitatie van de apotheken helpen verrichten (Aa).

B. Vergaderingen van het Collegium Medicum.

De Gewone vergaderingen worden op regelmatige tijdstippen gehouden.

« op het Stadt-huys in de Kamer van den Kryghs-raedt alle Donderdagen van de weke, ten twee uren naer middagh » (B I).

Wekelyck 's morgens op eenen gefixeerden dagh ende ure (D III).

Alle vergaderingen zoo ordinaire als extra-ordinaire zullen gehouden worden in de medecyns kamer boven de stads-waeghe alhier. De gewone vergaderingen hebben plaats ieder eerste woensdag der maand (Ab).

Alle donderdagen van de weke... op het Stadthuys, boven de Saele van Ghe-deele, op de Camere aen hemlieden daer toe ghedestineert (GA VII).

Toutes les quinze jours, savoir le mercredi vers les trois heures après-midi (L XI).

Alle veerthien dagen op den Donderdag van de Weke... 's na-middags ten twee uren (Brg I).

De Buitengewone vergaderingen worden samengeroepen door de Superintendent of bij ontstentenis door de Praefectus of de eerste Assessor (B VII), (DV), (Ga VIII), (L XII).

Deze buitengewone vergaderingen hebben plaats soo dickwils alst tot ghemeyn welvaart sal behooren (B I) ; soo dickwils als het gemeyn-welvaeren Onser getrouwe Inwoonders aldaer zulckx zal verheysschen (Brg I en III).

C. Register.

Alle leden worden ingeschreven en alle memorabele gebeurtenissen te boek gesteld.

Registers van het Collegie met de Memorie-boeck bij de Vicarius in 't Latijn te stellen (B XIX).

Soo sal den Greffier verobligeert syn t'onderhouden een Register ende daer inne te stellen alle de resolutien by den Collegie te trecken, ook bewaeren alle de Statuten, Placcaten ende Privilegien 't Collegie raeckende, insghelycx een register van alle de promotien der Docteurs, met pertinente declaratie van den dag en date van de selve promotien ende expresse van de Universiteyt, daer die verleent zyn, voorts oock van de preuven van Apotecarissen, Chirurgiens ende Barbiers (Ga XIII).

Er moeten 3 registers bij gehouden worden : De fiscus zal gehouden zijn te annoteren alle de cassen en resolutien daar op gevolgt. Ook zal hy aenteekenen alle de admissien van nieuwe lit-maeten, mitsgaders der apotekers de stukken die zy voor hunne proeve gemaakt hebben (Ab).

In het register zal geannoteerd worden de datum van aanneming van dokters, apothekers en chirurgijns evenals de datum van overlijden (L XIV, XX, XXI).

Alle vonnissen door het Collegie uitgesproken moeten in een speciaal register genoteerd worden (Brg II). Eveneens moet te boek gesteld worden alle aanvaarding-
gen van dokters, apothekers en chirurgijns met annotatie van hunnen Naem, Toenaem ende Ouderdom, mitsgaders van de date hunder Patente, Admissie ende Inschrijvinge (Brg XI).

D. Zegel van het Collegie.

Alle officiële stukken uitgaande van het Collegie moesten verzegeld zijn.

.... in welcken sal gesneden worden S. Michiel, ende S. Lucas, met dit Op-schrift, Sigillum Collegii Medici Bruxellensis (B XVI).

in de welcke sal gesneden worden het Schildt deser Stadt ende S. Lucas met dit opschrift Collegium Medicum Teneramundanum (D VIII).

Te Antwerpen zal de zegel de beeltenis dragen van Sint Lucas met als inschrift Sigillum Collegi Medici Antverpiensis (A). Later moet het stadswapen er eveneens in verwerkt worden (Ab).

in den welcken sal ghesneden worden S. Lucas mette Maeght van Ghendt, met dit opschrift, Sigillum Collegii Medici Gandavensis (GA XII).

qui aura l'effigie de Saint-Luc, tenant un perron, avec cette inscription : Collegium medicorum Leodiensium (L XV).

waer toe Wy toe-laeten dat het selve zal gebruycken de Waepens der Stadt

Brugge, ende het Portrait van den Heyligen Lucas met dese Inscriptie, Zigillum Collegium Medici Brugensis (Brq X).

E. Lidgeld.

Ieder dokter betaalt jaarlijks 1 Pattacon (B XXXVI).

Ieder dokter betaalt jaarlijks 3 gulden (Ab).

De dokters betalen jaarlijks 8 schellingen, de apothekers 6 schellingen, de chirurgijns 4 schellingen en de barbiers 2 schellingen (D X).

Omme te secoureren eenighe noodighe oncosten die 't selve Collegie soude moghen onderstaen, soo sullen alle de Docteurs, Apotecarissen ende geswoorne Chirurghiens deser Stede jaerlicx moeten contribuëren tot elk thien schellinghen grooten (GA XIX).

F. Sint Lucasdag.

Overal is St Lucas de beschermheilige van de Collegia Medica. Veertien dagen voor de feestdag van de H. Lucas (18 oktober) worden de verkiezingen gehouden ; op het feest zelf was het voor de geneeskundige wereld een mesdag tzt. een dag waarop men naar de mis ging en waarop niet gewerkt maar gevierd werd.

Al de dokters moeten aanwezig zijn op St Lucasdag in de St Niklaaskerk voor de Cierlycke Hoogh-misse tot zijnder eere... ende sal naer de selve by gelegenheydt een Oratie in 't Latijn mogen gehouden worden bij eenen van de Doctoren, oft andere, ter eeren van S. Lucas (B. XIX).

sal insgelycx alle jaeren op den Feestdag van sint Lucas besorgen een Misse in 't Musieck, ende daer toe doen nooden alle de Doctours, Chirurgyns, Apotekers ende Barbiers, ende s'anderdaeghs sal'er gecelebreert worden eene Misse van Requiem voor de overledene Confrers (D IX).

Te Antwerpen zal op Sint Lucasdag een solemnele mis opgedragen worden in de St Jacobskerk waarna feestmaaltijd (A). Later wordt dit aldus gewijzigd *Dat er alle jaeren in d' eene of d' andere parochie deser stad, door die van het strict collegie te verkiezen, op de feest-dag van S. Lucas gedaen worde eene misse ter eere van den zelve heyligen als patroon van het Collegium Medicum en dags daer naer een misse tot laeffenisse der zielen van de afgestorve litmaeten (Ab).*

Door het Collegie sal besorgt worden datter alle jaeren op S. Lucas dagh ghecelebreert ende ghesonghen worden eene solemnele Hoogh-Misse, alwaer sullen moeten compareren alle de Docteurs, Apotecarissen ende geswoorne Chirurghiens (GA XV).

Te Mechelen wordt jaarlijks een solemnele mis gecelebreerd in de Kerk van Hanswyck, ter ere van Sint Lucas en bij te wonen door alle dokters en apothekers, waarna een somptueus banket in het *Keysers Hoff*. De chirurgijns waren sinds 1438 verenigd in een corporatie onder het patroonschap van de hh Cosmas en Damianus en vierden hun beschermheiligen afzonderlijk (M).

Pour faire chanter, tous les ans, une messe pour prier Dieu de préserver le prince, ses ministres, officiers et tout son peuple de mal contagieux, comme aussi pour faire chanter une autre messe pour les âmes des confrères trépassés (L XXIII).

Hoofdstuk II.

REGLEMENTERING VAN DE GENEESKUNDIGE BEROEPEN.

A. Bevoegdheid.

De bevoegdheid naar binnen van het Collegium Medicum strekte zich uit over de Dokters, Apothekers, Chirurgijns, Barbiers, Vroedvrouwen en Drogisten of Kruidenverkopers.

1° Dokters.

Vier voorwaarden moesten de dokters vervullen vooraleer te mogen pratikeren:

- 1) Zij moesten gepromoveerd zijn tot dokter of licentiaat in de medecijnen aan een toegelaten universiteit.

- 2) Hun naam moest worden ingeschreven in het Register van het College.

- 3) Zij moesten de eed afleggen.

4) Zij moesten de rechten (een bepaalde som) betalen.

Vooraleer te mogen pratikeren binnen de omschrijving van Brussel moeten de dokters aan het College voorleggen een *genoeghsaem bewys van hunne wettige Promotie, ende van hunder Religie, leven ende manieren, tot veruoeginghe van het Collegie* (B XXIV, XXVI) daarenboven *De Doctoren, die in dese Stadt de Practyke sullen oeffenen. sullen moeten de waere ende redelycke leeringhe van Hippocrates ende Galenus in eenighe gheapprobeerde Universiteyt geleert hebben* (BA I). Een uitzondering wordt gemaakt voor de dokters die aan het Hof verblijven en de dokters die vreemde soevereinen vergezellen ; deze moeten hun promotiebrieven niet voorleggen, ten ware zij personen uit de stad, vreemd aan het Hof, wensden te behandelen (B XXV). Ook wordt voorbehoud gemaakt voor de priesters-dokters ; deze moeten bovendien nog een toelatingsbewijs voorleggen van hunne geestelijke overheid (B XXIX).

De dokters en licentiaten in de Medecijnen moeten gegradueerd zijn in de Universiteit van Leuven (D I), (DA I).

Volgens Decreet van Loven A° 1617 18 April ende confirmatie van Isabella A° 1623 12 september, vernieuwde publicatie van het selve, A° 1628 4 april, moet ieder geneesheer die binnen het gebied van Antwerpen wenst te pratikeren bewijzen voorleggen dat hij is geoorlooft ofte *Licentiaat ten minste geworden in eenighe Hoochschole ofte Universiteyt van den koninck van Spagnien* (A).

Niemandt ghepromoveert wesende tot *Docteur, oft Licentiaet in de Medecyne en sal gheadmitteert worden om binnen deser Stede de Practique te exerceren, ten zy dat hy voor eerst sal beloven te onder-houden de leeringhen van Hippocrates ende Galenus ende over-leveren... zyn behoorlick Privilegie ende ghetuyghenisse van zyn promotie gedaen binnen eene geapprobeerde Universiteyt* (G I). Aldus ook te Kortrijk (K 3).

In eenige Universiteyt gepromoveert (M).

Il examinera les lettres de promotion des médecins, s'informant de leur religion et bonnes mœurs ; après quoi le lieu et la date de leurs lettres, celle de leur présentation et admission seront enregistrées, si elles sont d'une université célèbre et reçue, où ils auront étudié (L XVII).

Dat alle de Doctors, die voort-aen binnen de Stadt Brugge ofte desselts Paelen de Medecyn-konst zullen willen oeffenen, zullen gehouden zyn hunne Promotie-Brieven ofte Patente van Licentie, bekomen in Onze Universiteyt van Loven, aen dit Collegie over te draegen (Brq XI).

Wanneer de nieuwe aangenomen dokter aan alle vereisten voldoet moet hij de e e d afleggen in de kamer van het Collegie, in handen van de Superintendent, in bijzijn van de Assessores (B XXVII), (A), (G III), (K IV), (L XIX), (Brq XIII).

Zij moeten de r e c h t e n betalen :

24 Rinsguldens (B XXVIII).

36 Guldens (A).

3 ponden 15 schellingen (GA XLIV).

4 ponden grooten (K IV).

24 florins d'or (L XVII).

12 Guldens (Brq XI).

De dokterszonen betalen slechts de helft (B XXVIII), (GA L), (L XVII), (Brq XI). De vreemdelingen betalen het dubbel (L XVII).

De twee laatst ingeschreven dokters zullen de armen gratis verzorgen (B XXX), (GA XVI).

Om de beurt drie maanden moeten de dokters de arme zieken visiteren zonder loon (K XXIV).

Bij afwezigheid van de stadsdokter of stadschirurgijn zal een der assessores verplicht zijn de lijkschouwing te doen indien dit vereist wordt en advies uitbrengen bij het pijnigen van misdadigers (B XXXVII), (B XXXVIII).

De geneesheren moeten bij zware ziekte bij het tweede bezoek de zieke aanzetten tot biechten en zetten hun bezoeken stop zo dit na het vierde bezoek nog niet gebeurd is (L Articles pour les médecins I). Dit bevel werd gemilderd zodat de dokter zijn bezoeken mocht voortzetten, doch enkel verplicht was de zieken tot biechten aan te zetten.

Ter illustratie volgt hier nu, zoals deze te Antwerpen in voege was, de

EED DER DOCTOORS

Hier zweere ik daer ik toe geacht ben, dat is doctoer ende lit-maet van het Collegium Medicum binnen Antwerpen te zyn, dat zal ik wel ende getrouwelyk doen : dat ik de ordonnantien op het stuk der medecynen zoo by de souveryne princen dezer Nederlanden, als by myne heeren borgemeesteren, schepenen ende raed dezer stad alreeds gemaekt ende nog te maeken, onverbrekelyk zal onderhouden naer myn best vermogen : dat ik gerechtelyk myn advies zal geven op alle voorvallende zaecken door myne overheyd daer toe gevraegt zynde : dat ik de ziekene niet en zal belasten met kostelyke medicamenten zonder nood, 't zy om myn eyge baete 't zy om het profyt der apotekers : dat ik tot het examen ende proeve der apotekers ende de visitatie van hunne winkels gecommitteert zynde my wel ende behoorlyk zal quytten met een opregt gemoed, zonder dissimulatie ofte faveur aen iemand te doen, op wat pretext het zoude mogen wezen : dat ik geene medicamenten by de ziekene zal verwerpen, ten zy de zelve in myn gemoed bevinde te zyn van ondeugdelyke ofte onbehoorlyke qualiteyt ; ende dat ik t'allen tyde 't zy in, 't zy buyten het strict collegie zynde, myne plichten zal quytten, zoo ende gelyk een goed ende getrouw doctoer van het Collegium Medicum der stad Antwerpen schuldig ende gehouden is te doen : Zoo help my God en alle zyne Heylige.

2° Apothekers.

Ofwel worden de apothekers van nu af aan gescheiden van hun Nering waartoe zij vroeger hebben behoord (Kruideniers — Meerseniens) en vormen een corpus op zichzelf.

Zij krijgen hun eigen Kamer en hun eigen Dekens. Wy hebben daer-en-boven voor het gemeyn beste noodtsaekelyck gheoordeelt te stellen een bysonder Orden der Apothekers, die hunne Kamer ende Dekens (tot onderhoudinghe ende Keure deser Pharmacopoeia alleen) hebben sullen (BA XII).

Te Antwerpen worden vanaf 1687 de apothekers gedeeltelyk gescheiden van het Hoofdambacht der Meerscheniers en vormen voortaan het Corpus der Apotekers onder de bescherminge van den tweeden Heere Pensionaris ende onder directie van 3 Oudermans (Ab).

Ofwel worden zij in het Collegium Medicum opgenomen.

Synde voorts d'intentie dat de voorseyde Apotecarissen, die voor desen ghesorteert hebben onder de Neeringhe van de Cruydeniers, zullen wesen en blyfven ghesepareert van de selve Cruydeniers, ende begrepen onder het Corpus Medicum (GA XXI).

Te Kortrijk vormen zij samen met geneesheren en chirurgijns een echte Nering met « Deken en Ouderlingen ende gemeenen Buyck ». Deze vereniging werd genoemd : Neeringe vande HH Cosmas en Damianus, geseyt Collegium Medicum.

De L e e r k n e c h t e n. Vooraleer het Meesterschap te verwerven was als eerste vereiste gestipuleerd dat men zijn leerjaren als leerknecht volbracht had.

Vooreerst moest de apotheker die een leerknecht aanvaardde dit aan het college melden en hem doen inschrijven (B LXIII), (G), (L). De leerknechten moesten vast wonen, slaepen, eten ende wercken gedurende 3 jaar binnen de stad bij de meesters die hun bevrijden (Aa), (G XVIII), (B LXIV), (BA VI), (D XXVI), (K XIV), (MA IX). Zij moeten geexamineerd worden en treden dan uit hunne leerjaren in de twee jaar stage, vooraleer zij het meesterschap kunnen verwerven en hun meesterproeve doen (B LVV), (BA VI), (D XX), (K XIV) ofwel kunnen de Meesterknechten met versoeck van winst in dienst gaan bij een Meesterapotheker of bij een apothekersweduwe.

Degene nu die Meester-apotheker willen worden moet eerst het bewijs leveren dat zij behalve hun leerjaren, nog hun stagejaren volbracht hebben. Nadat zij hun tijd als leerknecht hebben gedaan moeten zij nog 2 jaar in de praktijk blijven vooraleer hun exaam te mogen doen om het meesterschap in de farmacie te verwerven: soms was dit slechts een jaar, in andere steden drie.

Ende voorts noch dry andre jaeren by Meesters gewoont (D XX).

Noch een jaer 't sy hier ofte elders by eenen andere Meester' (K XIV).

Ierst drie jaren inde voorseyde konste hebben geoeffent ende twee jaren achtereen by eenen geaprobeerden ende hervaelen meester moeten hebben gewoont (A). Later wordt het 4 jaar, waarvan twee achtereenvolgende te wonen bij een vrije meester binnen de stad (Aa).

in eenighe goede vermaarde oft famose apteke gewoont en geleert hebben (M).

Nadat zij drie achtereenvolgende jaren bij een Gentse Meesterapothecaris in de leer geweest zijn moeten zij nog daarna twee jaar bij een meester 't zij binnen 't zij buiten de stad geleerd hebben (G XVIII).

Avoir travaillé au moins cinq ans auprès d'un ou plusieurs bons maîtres (L).

By eenen ofte meerdere meesters Apotekers ten minste ten tyde van vyf volle jaren in eene ofte meerdere steden dien aengaende wel gepoliceert zynde, wel verstaende de dry eerste Jaeren by eenen en den selven Meester binnen dese Stad ofte in een andere alwaer de Leer-Gasten van Mechelen insgelyckx geadmitteert worden (MA III).

Voorts dat alle de gone die voortaan binnen Onse Stadt Brugge zullen willen vryen Meester Apotheker worden, zullen hun ten dien eynde moeten adresseren aen het Collegium Medicum, ende aldaer bewys doen dat sy hebben gedaen de verheyschte Leer-jaeren, volgens de particuliere Keuren ende Statuten van de Neiringe (Brg XV).

Is aan de vereisten van de studiejaeren voldaan dan mag de candidaat zich aanmelden voor het e x a m e n en de p r e u v e of m e e s t e r w e r k. Vooreerst moeten zij goed de Latijnse taal machtig zijn (BA V), (G XVII), (K XIV), (L'Art conc. les apoth. I), (MA VII).

De eerste dag worden de candidaten ondervraagd op de kennisse, verkiesinghe, onderschil, ende bereedt-maeckinghe der Simplicia (B LVII), (BA VI), (D XX), (GA XXII), (L'art conc. les apoth. I), (Brg XV).

Examen en preuven zullen gedaan worden in aanwezigheid van de twee dienende Oudermans vande Meersch (waeronder de natie van apotekers is resorterende), beneffens de gecommiteerde van het Collegie der Medecyne. Het examen geschiedt opde camer van 't College de preuve ten huize van een der Oudermans (Aa).

Het examen wordt afgenomen door de assessores van het College en twee Apotecarissen-ouderlingen (GA XXII).

Het examen geschiedt op de Kamer van het College voor 2 Assessores, de huidige Keurmeesters der apothekers en de twee laatst uitgetreden Keurmeesters, in tegenwoordigheid van de Superintendent (B LVII).

Het examen geschiedt voor de Deken, 2 Doctoren, een apteker en een chirurgien (K XIV).

Het praktisch exaam (preuve of meesterwerk) bestaat in het bereiden van 2 samengestelde geneesmiddelen op voorstel van de Praepositus (B LVIII).

ten huysse van eenen van de Meesters Apothecarissen Assesleurs (D XXI).

Dry of vier composities volghens de descriptie van 't Antidotarium (G XVIII).

De Preuve bestaat in het componeren van 3 à 4 diversche composities naer het Antidotarium (K XIV).

Sera obligé de faire chef-d'œuvre en présence des personnes composant le collège (L'art. conc. les apoth. I).

Als laatste proef worden de candidaten verscheidene doktersvoorschriften voorgelegd, die ze moeten lezen en uitleggen (B LIX), (D XXII), (GA XXII).

Geslaagd, zullen de nieuwe Meester-apothekers de e e d afleggen in handen van de Superintendent, de Praefectus of de Vicarius (B LXI), (BA VI), (D XXIII), (GA XXIV), (L'art. conc. les apoth. I), (MA VI), (Brg XVII).

Als r e c h t e n hebben ze te betalen :

72 Rinsguldens (B LXI).

61 Guldens (D XXIII).

60 Guldens (Aa).

6 Ponden 17 schellingen 6 grooten (GA XLV).

12 Ponden grooten Vlams voor de Poorters en 18 voor de non Poorters (K I).

24 Florins d'or (L XVII).

100 Guldens (MA V).

74 Guldens (Brg XVII).

De apothekerszonen betalen de helft der rechten (B LXI), (D XXIII), (GA L), (Brg XVII). Te Kortrijk betalen ze 8 Ponden in plaats van 12 (K I), te Mechelen 80 guldens in plaats van 100 (MA V) en te Luik geen uitzondering voor de meesterszonen (L XVII).

Na geslaagd te zijn in hun examen, was het de gewoonte dat de nieuwe meester zijn ioophaan begon met zijn collega's op een banket te vergasten. Daar echter misbruiken hieruit voortsproten kwam stilaan oppositie tegen dit traktement, dat was afgekeken van een aloud bestaand gebruik aan de Universiteiten. Zo werd te A n t w e r p e n voorgeschreven : « geene maeltijden ofte tractementen hoegenaemd zullen mogen worden gegeven tot last van het Corpus, nochte van iemand der sup-

posten ofte candidaten, in wat gevallen het ook zy, op pene van f 50 t' elke ryze by een igelyk der overtreders te verbeuren, ende f. 25 tot laste van iedere persoon, t' zy suppost of anderen voor idere ryze hy zig aldaer zal hebben bevonden ; bevelende Myne Heeren wel stipelyk, dat alle noodelooze onkosten worden vermyd (Aa).

Evenzo te L u i k : *Les festins qui se faisaient à la réception des nouveaux maîtres seront entièrement abolis, à raison qu'outre que ces débauches ordinairement suivies de querelles et de malheurs, ne sont d'aucune utilité pour le public.*

Insgelyks te B r u g g e : *Wy verbieden ende Interdiceren wel serieuselyck soo aen dit Collegium Medicum, als aen den Deken ende Eedt van de Kruydt-halle, mitsgaders aen den Deken ende Eedt van de Chirurgiens iets voorders te heysschen van de nieuwe aanveirde Meesters, t' zy in Gelde, Teire, Tractementen, t' zy andersins op wat pretext het soude mogen wesen (Brq XXI).*

Om nog een duidelijker beeld te hebben van de examen en preuen die apothekers en chirurgijns te onderstaan hadden vooraleer het Meesterschap te verwerven, weze het veroorloofd de aandacht te vestigen op de 2 laatste artikelen van de Keure van Kortrijk, waar een meer gedetailleerd programma voorgescreven wordt. Onder de benaming *Formulaire op hetwelcke int toecommende sullen moeten geschieden volgens ende In conformiteyte vande voorenstaende Keure ende Reglement de examme soo vande Aptekers als Chirurgiens.*

Voor eerst nopende d'examen vande Aptekers. *Alle deghone die hun sullen commen presenteren omme aenvert te worden voor apteker sal gehouden wesen door den Deken, Doctoren ende Aptecarissen daertoe te denommeren geexamineert te syne ende vande selve ende van Elck gevraegdt worden dry distincte questien.*

Eerst op de kennisse der cruyden.

Op de uytlandsche Drogen dinstich tot de Medecyne ende niet purgatif.

Op de gummen die In de medecyne gebruyckt worden.

Op de Laxative ofte purgative medicamenten die simpel syn.

Ende voor syne preue componeren een electarium Laxatif, een onguentum ende een Emplastrum die hun vande gecommiteerde sullen geordonneert worden volgens het antidotarium ende dat binnen den tijdt van eene weke ende thunder presentie.

Ten tweede nopende d'examen van de Chirurgiens.

De ghone hun daertoe presenterende sullen vande voornoemde gecommiteerde ende eenige Chirurgiens gevraeght worden dry distincte questien opde generaele Anatomie van 's menschen Lichaem, als oock op de qualiteyt vande medicamenten noodich tot de chirurgicale operatie ende alsdan voor preue doende Latijngen ende verbindingen by voorenstaende Reglement vermeld.

Voorts in het Hospitaal ofte elders doen de Manuele operatie in een dootd Lichaem soo van exstirpatie, trepane als andersints gelijk het cas voorvallende in een gesont Lichaem souden moeten doen.

Wat de e e d betreft die door de apothekers moest afgelegd worden geven de Statuten van Brussel het volgende aan :

E e d t v a n d e A p o t h e k e r s

Ontfangen synde, sullen Eedt doen, in handen van den Heere Superintendent, Praefectus oft Vicarius d'Ordonnantien der Heeren van de Magistraet op de Apothekers ghemaect ende te maecken punctuelyck t'onderhouden. Soo moet my Godt helpen en alle syne Heylighen.

Wanneer een apotheker komt te sterven mag de weduwe de apotheek verder uitbaten doch is verplicht een meesterknecht in dienst te nemen. Komt nu de meesterknecht de weduwe te huwen of neemt hij de zaak over op zijn naam, dan mag hij de apotheek niet verder uitbaten tenzij hij examen doet en slaagt als Meester-apotheker (B LVII), (D XXX), (Aa), (GA XXVI), (MA XI).

De weduwe bevrijdt niet (B LVIII), (D XXXI), (GA XXVII), (MA XI) ; hiermede wordt bedoeld dat de jaren die de meesterknecht bij de weduwe in dienst doorgebracht heeft niet als stagejaren kunnen tellen ; de meesterknecht moet dus de gewone tijd bij een meesterapotheker in de leer gaan.

3° Chirurgijns.

De chirurgijns, ofschoon in sommige steden leden van het Collegium Medicum, waren en bleven verenigd in hun afzonderlijk gild, doch kwamen te staan onder het toezicht van het College. In sommige steden waren zij in het Collegium Medicum strictum vertegenwoordigd, zoals de apothekers, in andere steden waren zij er niet rechtstreeks in vertegenwoordigd maar stonden toch in nauw contact zoals we hoger aangaven.

De l e e r k n e c h t e n . De leertijd voor de leerknechten is bepaald op minstens 2 jaar (D XXVII). De chirurgijnszonen doen geen leerjaren (D XXIX).

Eenmaal meesterknecht, moeten zij nog drie of vier jaar bij een meester-chirurgijn in de leer gaan.

Die voortaan wil lid zijn van het Barbiërs en chirurgijnsambacht is verplicht aan hun Deken bewijzen voor te leggen dat hij 4 jaar in deze stad of 6 jaar in een ander stad bij ervaren meesters in de leer is geweest (B XLII).

4 jaar in deze of een andere vrije stad (D XIII).

Te A n t w e r p e n , om in het Chirurgijns- en Barbiërsambacht aangenomen te worden, moest de Presentant zich laten inschrijven en de rechten betalen ; daarna moet hij als Leergast twee jaar bij een vrije meester inwonen, waarna hij nog drie opeenvolgende jaren bij de ene of de andere vrije meester in de leer moet gaan, telkens voor een termijn van minstens een jaar (8).

Te K o r t r i j k moeten de chirurgijnsleerlingen den tydt van drië jaeren consequentelijck met eenen ende den selven Meester alhier gewoont hebben ende debvoir gedaen omme syne wercken ende operatien gaede te slaene (K XVII).

Te L u i k moeten zij avoir travaillé tout au moins cinq ans auprès d'un ou plusieurs bons maîtres (L art. conc. les chir. I).

Eenmaal hun leerjaren achter de rug moeten de chirurgijnsleerlingen e x a m e n afleggen om Meester-chirurgijn te worden.

Het examen zal plaats grijpen in de Kamer van het College voor 2 Assessores, in tegenwoordigheid van de twee Dekens van het Chirurgijnsambacht en de twee laatst uitgetreden Dekens en zal gaan over d'ontledinghe, gezwellen, wonden, swerighen, breucken, verstuyckinghen, ende handt-wercken (B XLII), (D XIV).

De chirurgijns moeten geexamineert en expert bevonden worden door de stadsdokters (M).

dat sy volgens de Keure van het Chirurgiens Ambacht de verheyschte Leerjaeren gedaen hebben, ende ... zal den Aspirant in volle Collegie ten by-wesen van Stads Doctor ende Chirurgien, ende van de dry lest-atgegaene Dekens met den actuelen dienenden Deken van het Ambacht der Chirurgiens... geexamineert worden, niet by schriftelycke vraegen, die hun te vooren gecommuniqueert zyn, soo seer abusivelyck geplogen is geweest, maer op mondelinge Questien voetstaens voor te houden (Brg XVIII).

Het examen wordt afgenomen door de Dokter ten pensoene van de stad, een dokter van het College en twee beëdigde chirurgijns (G XIX).

Het examen geschiedt voor een dokter en twee chirurgijns in presentie van de Deken van de Nering en de proeve bestaat in het doen van eenige latijngen ende verbindingen (K XVII).

Ils subiront trois différents examens. Premier, sur l'anatomie. Deux, sur les tumeurs. Trois, sur les plaies, fractures et luxations. Tous les maîtres chirurgiens y seront convoqués et l'aspirant sera examiné en leur présence premièrement par les quatre médecins et les deux maîtres chirurgiens du collège, et ensuite par tout autre (L).

Geslaagd in het examen zal de nieuwe Meester-chirurgijn de e e d afleggen (B XLIV), (G XIX), (L art conc. les chir. 4), (Brg XX). Daarna, maar noyt te voren zullen zij hunne ambachtsproeven mogen doen volgens de oude gewoonte (B XLIV).

De r e c h t e n te betalen bedragen :

16 Rinsgulden (B XLV).

24 Guldens (D XV).

2 Ponden grooten 11 schellingen 8 grooten, boven de ordinaire rechten die zij plachten te betalen aan de Doctoren ten pensoene en de chirurgijns die het examen afnemen (GA XLVII).

12 Ponden grooten Vlams voor de Poorters en 18 ponden vòor de non Poorters (K I).

24 Florins d'or (L XVII).

128 Guldens (Brg XX).

(8) Zie hierover :

Dr. Van Schevensteen. Het Archief van het Chirurgijns- en Barbiërsambacht. Baasrode.

A. de Mets. Les catalogues de la Corporation des chirurgiens-barbiërs d'Anvers. Genève 1926.

Dr. Van Schevensteen. Les status du collège de la chirurgie à la fin de l'ancien régime et l'état de la Corporation des Chirurgiens-Barbiërs à Anvers en 1784. Bulletin de la Société Française d'Histoire de la Médecine. Tome XX n° 3 - 4 - 5 - 6. 1926.

De Chirurgijnszonen betalen de helft (B XLV), (GA L), (Brq XX). Te Kortrijk 8 ponden in plaats van 12 (K I). Te Luik geen uitzondering voor de meesterzonen (L XVII).

Te Brussel werd aldus voorgeschreven de

E e d t v a n C h i r u r g y n s

Dese Aen-comelinghen ontvangen zynde, sullen Eedt doen, dat sy onverbreckelyck zullen onderhouden d' Ordonnantie deser Stadt op 't Feyt der Chirurgie ghemaeckt ende alnoch te maecken. Soo moet my Godt helpen en alle syne Heylighen.

De chirurgijns weduwe mag voort winkel houden mits binnen de 3 maand een meesterknecht aan te werven die 3 jaar in deze stad of 4 jaar in een andere stad in de leer is geweest (B LII) (A). De chirurgijns weduwe, evenals de apothekers weduwe bevrijdt niet (B LIII). Te Brussel mag de weduwe evenwel zonder meesterknecht winkel houden, doch dan mag zij alleen maar scheren, aderlaten, koppen zetten en tanden trekken (B LIV).

3° bis Chirurgijns ten Platten Lande.

Ende by soo verre datter iemant versoeckt gheadmitteert te worden als Chirurgyn ten Platten Lande, zal 't selve ghebeuren door de Assessores van het voornoemde Collegie (GA LI) doch in plaats van als rechten te betalen 2 ponden 11 schellingen 8 grooten, zoals de andere chirurgijns, moeten zij 4 ponden 15 schellingen grooten betalen. Te Luik betalen zij slechts 8 florijnen in plaats van 24 (L art. conc. les chir. I).

De chirurgijns ten Platten Lande werden zowat aanzien als tweederangs chirurgijns. Van hen werd niet zoveel kennis maar meer trouw geeist. Zoals later na de Franse revolutie de Officiers de Santé, waren deze chirurgijns grotendeels aan hun lot overgelaten en moesten zij zich behelpen over het ging; de Collegia Medica hadden dan ook minder toezicht over hun daden en moesten zich noodgedwongen op hun eed betrouwen. Vandaar dat de eedformule van de chirurgijns ten Platten Lande veel omslachtiger was dan de gewone eed der chirurgijns.

De misbruiken bleven dan ook niet uit. Juist door dit gebrek aan toezicht woerde de kwakzalverij welig op het platte land. In 1724 vond Carel bij der gratie Godts Rooms Keyser altijd vermeerder des Rycx, Coninck van Duytslandt, van Spagnien etc, Graeve van Vlaenderen etc, het nodig een Placcaert uit te vaardigen om aan onbevoegden het ambt van chirurgijn ten Platten Lande te verbieden. Dit Placcaert schetst op schrijnende wijze deze erbarmlijke toestand: *datter ten platten Lande binnen de Provincie van Vlaenderen hun voor Chirurgijns zijn uytgevende eene menichte van onbequaeme, ende onervaeren Persoonen die van de chirurgie ende Medecyne geen kennisse noch wetenschap en souden hebben... waerdoore niet alleenelyck en worden begaen diversche afpersingen ende strooperyen van notabele sommen van penningen, die de voornoemde Persoonen, oock dickwils wesende Vremdelingen op het pretext van curen ende medicamenten weten te bekomen, maer oock het gene aldermeest beklaegelyck soude zyn, dat de siecke, gebreckelycke ende gequetste menschen seer frequent door soodaenighe onbequaeme chirurgyns met contrarie remedien worden gecureet ende in plaetse van genesinge, bekomen andere incurabele quaelen ofte gebraght worden tot de doot...* (9)

E e d t v a n d e C h i r u r g y n s t e n P l a t t e n L a n d e (Brussel).

Ick geloove, sekens, ende zweire dat ick voortdaen het Collegie van de Medecynen op gemaect inde Stadt van Brussel sal onderdanigh ende getrouw syn, ende dat ick niet en sal by eenighe Persoonen die niet en sullen wesen geadmitteert by een der Collegien van de drye Hoof-steden t'sy als Doctoir ofte Chirurgyn, ende dat indien ick sal bevinden eenige peryckeelse sieckte ofte quetsuren dat ick alsdan eenen geadmitterden Doctoir ofte Chirurgyn sal byroepen om te consulteren, dat ick my altydt in de Chirurgie sal draeghen als eenen eerlycken Man verplicht is te doen, ende dat ick noch om gelt, noch om vrindtschap, noch om haet ofte neyt sal geven noch gedooghen dat men aen Vrouwen ofte jonghe Dochters sal geven eenighe Abortiva ofte afdryvende Remedien, veel min eenighe Vergiftighe ofte Slaepverweckende Droghen ofte andere peryckeelse Remedien. Soo moet my Godt helpen en alle Syne Heylighen.

(9) Placcaet-Boeck van Vlaenderen — Eerste Deel van den vierden —, p. 38.

4° Barbiers.

Gewoonlijk worden de barbiers in een adem genoemd met de chirurgijns, daar deze eveneens barbiëerden. Soms vinden we wel een afzonderlijk artikel aan de barbiers gewijd.

Dat in toecommende niemant wie hij zy... en sal vermogen de Barberie te exerceren ten zy dat sy sullen gedaen hebben examen ende preuve ende betaelt de Réchten (D XVI).

De baërbiers die onder de Chirurgie worden gherekent, sullen nu voort-aen aleer zy gheadmitteert worden tot het exercitie van dien, oock door eenen Docteur van het Collegie geëxamineert worden, ende moeten betaelen de rechten van 't Collegie (G XXII).

De ghone voortaan hun willende bemoyen baerden te scheeren ende niet bequaem wesende tot manuele operatien sullen aleer deselve functien te mogen exerceren schuldigh syn te betaelen het meestergeldt hiervooren gestatueert (K XVIII).

De barbiers en pruikenmakers waren te Luik samen met de chirurgijns verenigd in de confrerie van de H.H. Cosmas en Damianus. Door ordonnantie van Maximilien Henri 8 augustus 1686 werden de chirurgijns gescheiden van de barbiers en pruikenmakers. Beide takken vormden een confrerie apart, beide onder patronaat van de H.H. Cosmas en Damianus. Bij de oprichting van het Collegium Medicum in 1699 maakten de chirurgijns deel uit van het collegie, terwijl de barbiers blijkbaar niet onder de jurisdictie van het college vielen. Het aantal barbiers werd beperkt tot 120. Zij moesten 4 jaar op stiel geweest zijn vooraleer bekwaamheidsproef af te leggen.

5° Vroedvrouwen.

Wat de vroedvrouwen betreft zijn de verordeningen zeer expliciet in de verschillende steden en zal het volstaan de tekst te situeren zonder commentaar.

Brussel: Ende om dieswille dat veel onwetende Vrouwen, uyt noodt bedwonghen, oft uyt hope van groote winste hun uyt-geven, ende aen-bieden voor Vrou-wrouwen, tot achterdeel ende perykel van alle bevruchte Vrouwspersoonen... zo wordt besloten dat de toekomstige vroedvrouwen aan de volgende eisen moeten voldoen: zij moeten gehuwd geweest zijn en nu bejaard, zij moeten een bewijs voorleggen van hun Pastoor uytwysende hun goetd leven ende zeegh-baere manieren en moeten bekwaam zijn, na examinatie door het Collegium Medicum (B LXXV), (D XXXIX).

Dendermonde: Bij het voorgaande is verder nog voorgeschreven: Sy moeten de lecture verstaen, t'zy frans ofte vlaems, om d'Auteurs te connen lesen (D XXXIX).

Antwerpen: Geen vrouw-persoonen sullen professie maken van het ampt te bedienen van vroevrouwen, ofte haere teekenen (10) voor hangen ten sy dat sy wettelycken getrouwt oft weduwen syn, ryp van jaeren, hebbende van haeren pastoor een schriftelycke getuygenisse van haer leven. Voor het Collegie der Medecynen, ofte gesworen stads Doctoren onderzocht en bequaem gevonden, voor welcke examen ende publieke certificatie sy betalen sullen twelft gulden eens, ende daerenboven de besegelde stadt brieven, voor al eer dat sy toegelaten sullen worden om eet te doen van Roomsche-Christene getrouwicheyt. Daerenboven dat sy sonder ordonnantie van eenen geoorloofden Doctoor hier residerende geen medicamenten voor vrouwe siekten en geven, alles op de verbeurte van twintich guldens (A).

Gent: Geene Vrouwe-persoonen en sullen haer vermoghen voor Vroe-vrouwen uyt te gheven of het Officie van Vroe-vrouwe te bedienen binnen deser Stede ende haere Jurisdictie, voor aleer dat sy sullen hebben van haer-lieder deuchdelick leven, van hunnen Pasteur gebrocht behoorelick bescheedt; Waer naer sy sullen moeten gheexamineert worden van de Doctoren ten Pensioene ende van het Collegie, ende de rechten betaelt hebbende 't Collegie toebehoorende, sullen alsdan voor de Heeren van het Magistraat doen den eedt van ghetrouwicheyt ende deughsaemheyt, nochte en sullen vermoghen eenighe purgierende ofte afdryvende Medicamenten te gheven, ofte te ordonneren nochte te cureren de Vrouwe-siekten, op verbeure van twintig guldens (G XXVI).

Kortrijk: Iemant in toecommende haer willende presenteren omme voor vrouw vrouwe geadmitteert te worden sal eerst ende alvoren moeten overbringen

(10) Gewoonlijk een ruitvormig schild, zoals hier en daar in musea nog wel te zien is.

Zegel van het Collegium Medicum
van Antwerpen.

Zegel van het Collegium Medicum
van Dendermonde.

Zegel van het Collegium Medicum
van Luik.

Zegel van het Collegium Medicum
van Brussel.

Zegel van het Collegium Medicum van Gent.

aen de heeren Schepenen een suffisante attestatie geteeckent van den heere Pastoor aengaende haer comportedement ende manieren van leven omme daernaer bij de Doctoren, bij de Schepenen te denumeren behoorlijk geexamineert te worden ende bequaem bevondende wesende sullen moeten presteren in handen van Schepenen voornoemt, den Eedt van getrouwicheyt in behoorlijk forma gerequireert, mitsgaeders oock dat sy in geender manieren en sullen ordonneren eeinghe purgierende, afdwingende ende diergelijke medecijnen nocht oock dat sy geene sorge ofte cure en sullen nemen van de vrouwelijcke sieckten ofte qualen (K XXI).

Mechelen: Item dat oock egheen vrouwen d'werck van vroede vrouwen aen nemen oft exerceren en selen, oft hen daer voere uytgheven oft in kinderbedden dair mede generen, ten zy dat zy van de medicynmeesters yerst daer op geexamineert selen zyn, ende om 't zelve te moegen doen voer nut ende genoegh expert zynde, geadmitteert want by ignorantie ende onwetentheyte van alzucke vrouwen, dicwils groote inconvenienten gebeuren, aen de vrouwen, die den arbeyt hebben, ende oec aen de vruchten die dickwils beyde tleven laeten (M).

Luk: Les sages femmes ne pourront exercer aucune fonction, sans avoir été examinées par le collège ou ses députés, et à l'intervention de deux anciennes sages-femmes. Elle ne pourront donner ni ordonner aucun remède, de quelle nature il puisse être, soit à femme en couche, soit autrement (L art. p. sages-femmes I et II).

Brugge: Geene Vrouw-persoonen en zullen haer vermogen voor Vroevrouwen uyt te geven ofte de fonctie van Vroevrouwe te bedienen binnen deze Stadt ende haere Jurisdicte, voor al-eer dat sy hebben van haerlieder deugdelyck leven, van hunnen Pastor, gebracht behoorelyck bescheet; waer naer sy zullen moeten Geexamineert worden van het Collegie, ter interventie van de Doctoren ten Pensioene; de Rechten betaelt hebbende het Collegie toebehoorende volgens het Tauxaet van het Magistraet, zullen alsdan voor d'Heeren van het Magistraet doen den Eedt van Getrouwicheyt en Deugdzaamheyt; nogte en zullen vermogen eenige purgierende ofte afdryvende Medicamenten te geven ofte te ordonneren, nogte te cureren de Vrouwen-sieckten (Brq XXIX).

Eedt van de Vrou-vrouwen der Stadt Brussel.

Ick N. ghelove, ende zweire, dat ick van dese ure voortdaen, wel ende getrouwelyck, het Officie van Vroede-vrouchap, doen ende houden sal; ende dat ick iegeelycke Vrouwe, die 't behoeft, ende begeert, bereedt sal wesen: ende als ick daer toe versocht ben, niemanden des weygeren en sal, ende soo langh by die Vrouwe, daer ick eerst by ghehaelt sal worden, blyen sal, als des van noode wesen sal. Dit sal ick houden, ende niet laeten, om haet, oft om gheenderhande goet, noch om de vreesse van de Doodt. Soo moet my Godt helpen en alle syn Heylighen.

6° Drogisten.

Het Collegium Medicum heeft er voor te zorgen dat geen geneesmiddelen buiten de apotheek met de kleynen verkocht worden (A).

De drogisten die wensen medicamenten te bereiden of samengestelde medicamenten te verkopen moeten eerst apotheker worden (GA XLII).

De Inwoonende Borgers die hun willen geneiren met Droguen te verkoopen sullen moeten voorsien wesen van een schriftelycke Permissie van Mijne Heeren Wethouderen ende betaelen het Medionaet aen de Stadt.... soo is 't dat Mijne Heeren Wethouderen hun permitteren in hunne Winckels te hebben ende te verkoopen alle vreemde Wortelen, Saeden, Kruiden, Bloemen, Vruchten, Ligna, Animalia ende Mineralia wesende in nature ende ongéprepareert ofte gestampt, alle Olea Chimica, als Oleum Cinamomi, Macis &c alle ongecomponeerde Balsama, oock Syr Alkermes Nuc Moscat Condit. Zuzib Condit., als oock den Theriaca, Diascordium ende Mithridatum, mits alvoren gevisiteert wesende soo hier voren geseyt (MA XXVII).

De winkels van de drogisten moeten regelmatig gevisiteert worden om te controleren oft de Droguisten dese hunne Permissie niet te buyten gaen (MA XXVIII).

Wy verbieden... aen alle andere, niet wesende vry Apothekers... eenige Droogen... te verkoopen; behoudens niet min dat de Drogisten zullen mogen verkoopen de Simplicia ende Chimicalia volgens sy van oudts tot hedent gedaen hebben (Brq XXVIII).

B. De Visitatie (inspectie) van de apotheken.

De winkelvisitatie was niet specifiek voor de apothekers alleen, ook andere ambachten kenden de visitatie. Kenschetsend voor de Collegia Medica der Zuidelijke Nederlanden is dat overal een gemengde commissie samengesteld werd waar apothekers van deel uitmaakten (11).

Twee- of driemaal per jaar zullen de winkels der apothekers bezocht worden; de slechte medicamenten zullen worden aangeslagen en vernietigd en de schuldige apotheker gestraft met een geldboete (B XXII), (BA X), (BA XV), (D XXXII), (KA IX), (GA XXXII), (L XXIV), (MA XXIII).

Te B r u s s e l geschiedt de visitatie door de twee Visitatores geneesheren van het Collegium Medicum en de twee Keurmeesters van het apothekersambacht (B XXII). Te A n t w e r p e n door de twee Oudermans der apothekers, de dekens in functie van de Meerseniërs en de afgevaardigde van het Collegie der Medecijnen (Aa). Te K o r t r i j k zal de visite minstens tweemaal 's jaars plaats grijpen, door de Deken der Nering (hier het Collegium Medicum) samen met een dokter, een apotheker en een chirurgijn (K IX), (KA IX). Te L u i k ieder jaar door twee dokters en twee apothekers; wie zich niet voegt, krijgt 24 gouden Florijnen boete en wordt 3 jaar ontzegt zijn ambt als apotheker waar te nemen (L XXIV). Te B r u g g e door de twee dokters en de twee apothekers assessores van het College met de Keur- of proefmeesters van de Kruidenhalle, van tydt tot tydt (Brq XXIV). Te G e n t luidt de tekst: *Eenen Docteur van het Collegie ghedeputeert wesende, sal met de Doctoren ten pensioene, gheswoorne Chirurghiens, ende twee Apotekers, tweemaal binnen ieder Jaer, visiteren de droguen ende medicamenten soo simple als ghecomponeerde berustende in de Winckels van de Apotekers, ende soo sy bevonden eenighe bedorven, uyt-ghedrooghde, verleghe, ofte niet wel ghecomponeerde medicamenten, sullen de selve wegh-nemen ende verwerpen* (G X). Te M e c h e l e n waren het de beide medecijnmeesters der Stad met twee apothekers die ieder jaar tweemaal alle apotheken moesten visiteren. De Beide apothekers moeten vooraf de eed afleggen dat *zy alle dingen rechtveerdelic judiceren selen ende niemant in desen sparen noch ongelic doen en selen*. Daarna werden twee andere apothekers aangeduid om de apotheken der eerstgenoemde te visiteren. Degene die weigeren de inspectie te doen *dien zal men dair toe bedwingen by reele executie ende apprehensie van haeren persoe, die men gevangen houden sal tottertyt toe dat zy willich selen zyn de selve visitatie te doen ende selen daer en boven noch verbueren de boete van sesse karolus gulden*. De apothekers wier apotheken gevisiteerd worden zullen eveneens moeten de eed afleggen dat zij geen produkten verdonkeremannen (M).

Zoals uit voorgaande genoegzaam blijkt was en bleef de visitatie een eeuwig twistpunt zódat er zware straffen moesten bepaald worden zowel tegen de apothekers die weigerden de visitatie te doen als tegen degene die weigerden hun apotheek te laten visiteren. Het resultaat was dat er meestal van deze visitaties niet veel in huis kwam, zoals blijkt uit een schrijven van het Collegium Medicum van Antwerpen aan het Antwerps Magistraat (1794) « *Memorie om aen de heere raedt-commissaris een denckbeelt te geven van den actueelen staet der apothekers ende hun winkels* », daarin staat vermeld: *Dat de apothekerswinkels jaerlyckx moeten gevisiteert worden, het gene nu seker in geen 40 jaeren geschiet is*.

De visitatores moeten vooraf de eed afleggen dat *zy de Droguen en Medicamenten zullen overzien ende nopende hunne compositie hunne deugdelykheid ofte bedorventheid oordeelen naer hunne conscientie ende beste kennisse, zonder eenig opzigt ofte verdrag* (KA X). Evenzo te Brugge (Brq XXIV). *Welcke Keurmeesters in hun aen-komen zweiren sullen volgens het Placcaert van Carolus V, Hooghloftelycker Ghedachtenisse, dat sy dese, ende andere besondere besichtinghen deughdelyck ende rechtveerdelyck doen sulle* (B LXX), (D XXXIII).

Ook de apothekers waar de visitatie plaats grijpt moeten de eed doen dat zij niets verborgen houden (KA XI), (MA XXIII). *In 'tdoen van de visitatie van de winckels, sullen de apotekers onder eedt moeten verclaeren dat sy gheen ander droguen en gebruycken, dan de gone die sy sullen bethoonen ende dat sy gheene verstecken en hebben in fraude* (GA XXXI).

(11) Vergelyk W F Daems Van Winkel-visitatie tot Apotheek-inspectie

C. Enkele bijzondere bepalingen.

1° Het samenstellen van sommige geneesmiddelen onder contrôle.

Het was een eeuwenoud gebruik dat de Triakel met groot ceremonieel bereid werd in aanwezigheid van vaklui en geestelijke zowel als wereldlijke overheden. Dit gebruik bleef in zwang, zij het met minder ceremonie, doch werd uitgebreid, wat de contrôle aangaat, tot alle kostbare bereidingen. Deze bereidingen waren zo kostbaar meestal door de aanwezigheid van edelgesteenten die in die samenstellingen voorkwamen. Deze bepaling gold voor *Theriacum Andromachi*, *Mithridatium Damocratis*, *Laudanum Theophrasti*, *Extractum Catholicum*, *Confectionem de Hyacintho*, *Pulverem contra pestem* oft eenighe andere *Compositien*, die van weghen het Collegie, naermaels souden moghen ghenoeemt worden (B LXIX), (P), (D XXXII).

Te G e n t waren het Triakel, Mithridaet, de confection van Alckermes, van Hyacinten, *Laudanum opiatum*, de species diamb., *diamagriti frigidi*, *letitiae Galeni* ende dierghelycke andere costelicke compositien (GA XIV).

Te K o r t r i j k was dit het geval met Theriakel, Methridaet, confect van Alckermes, Hyancinten, *Laudat. opiat.* anders geseydt confection des levens ende alle andere costelycke compositien (K XII).

Te L u i k : *Nul apothicaire pourra composer thériaque, mithridate, à moins que les ingrédients ou simples qui y entrent, n'aient été vus et examinés par quelques médecins à députer par le collège (L art. conc. apoth. XII).*

Te M e c h e l e n : De Apotekers en sullen niet mogen maecken eenighe kostelycke Compositien als *Theriaca Andromachi*, *Mitridatum Damocratis* &c tensy dat alle de Ingredienten... sullen gevisiteert syn ter presentie van eenen der Heeren Policy-Meesters, door de Stads Doctours ende Proef-meesters (MA XXI).

2° Sommige geneesmiddelen mogen niet zonder geneeskundig voorschrift afgeleverd worden.

Apothekers mogen geen purgerende medicamenten afleveren of medicamenten met scammonia gemengd, zonder voorschrift, of *Quid pro quo* geven ; bij twijfel moeten zij de voorschrijvende dokter raadplegen (BA VIII), (D XXXVII), (Brq XXVI).

Te Gent wordt bevolen dat de apotheker geen *Schammoniata* Opiate oft eenighe andere compositien van groote consideratie zullen laten bereiden door hun leerknechten, eveneens is het verboden te laten verkopen door haere Huysvrouwe ofte Dienstmaeghden, ofte door iemandt in de Apotekerye niet ervaeren Regael, Sublimaet, Antimonie, Alleborus, Diagridie, Coloquint-Appelen, Wortelen van *Esula* ende soodanighe, soo simple als ghecomponeerde medicamenten, die aen de menschen schaedelick zyn (G XV). De apothekers zelf mogen zonder voorschrift niet afleveren eenighe periculouse medicamenten, gelyk zyn *Scammonium*, de wortelen van *Helleborus*, *Esula* oft eenighe *Stibiata*, *Colocynthis* oft andere dierghelicke simple in substantie, nochte en sullen vermoghen het een medicament voor het ander te gheven (G XII).

De apotekers, zo heet het te Kortrijk, en sullen geensins vermogen de purgerende medicamenten ofte slaepverwekkende en doende braecken gelyck oock ragael, sublimaet, antimonie, helleborus geprepareerde Scamonee ende andere diergelycke door hunne Leerjonghens, vrouwen ende meyssens laeten vercoopen nochte uytgeven allesints om het groot peryckel ende achterduncken daer van te wederhouden (K XIII), (KA V).

Nul apothicaire pourra distribuer des médicaments purgatifs violents, vomitifs, hystériques, narcotiques, antimoniels, mercuriels, sans ordonnance du médecin (L art. conc. les-apoth. VII).

Geene Vrouw Persoonen en sullen in de voorz. Winckels mogen uytgeven ofte verkoopen eenige dangereuse Purgative, Vomitive, ofte Abortive Medicamenten, nochte eenige Recepten geven ende noch minder Opiata ofte veneneuse Medicamenten (MA XIV).

3° De apothekers moeten zelf hun geneesmiddelen bereiden.

De apothekers mogen enkel composita afleveren door hemzelf bereid en dit voorschrift wordt met reden omkleed : want in de composita die se in anderen steden coopen, dicwils niet oprecht en zyn, oft dat sulcke composita, niet wel gemingelt en

worden zoodat de medecynen daer doer bedroegen worden tot achterdeel van de patienten ende van de sieken, want sulcke composita, die niet oprecht en zyn en opereren in de menssche niet alzoot behoort. Uitzondering wordt evenwel gemaakt voor *diacale oft metridates*, die te Venagien te Mompeliers ende in anderen plaetsen gemaect worden dair men goede verzerktheyt af hebben mach (M).

Geenen apotheker en sal oock moghen in synen winckel hebben eenige *Medicamenten composita* die in andere plaetsen ofte steden gemaect zyn, maer schuldigh wesen die selve te maecken. (B LXXII), (D XXXV).

4° De te volgen Farmacopee.

Te Brussel en Dendermonde wordt de *Pharmacopoeia Bruxelensis* gevolgd (BA IX), (D XXVI).

Te Gent het *Antidotarium Gandavense* (G XI).

Te Mechelen volgens de laetste pharmacie van brussel ende de *chemicalia* volgens de Chymie van Lemmery, totter tyd dat myne voorschreve Heeren sullen goetd vinden eene andere Pharmacie voor te stellen (MA XIII).

Te Brugge: daerinne te volgen de *Pharmacopea*, die door het Collegie sonder uytstel zal gemaect worden (Brg XXVI). Bemerck wel dat de *Pharmacopoeia Brugensis* dateert van 1697 en deze ordonnantie van 1760; het lag dus wel in de intentie een nieuwe farmacopee uit te geven. Daarvan kon tot op heden geen spoor terug gevonden worden.

Te Kortrijk: Alle Apotekers sullen gehouden wesen t'observeren het *antidotarium pharmacieboek* bij Scepenen uyt te geven ende de *Compositien* daerinne begrepen staende te maecken, sonder nochtans daarvan iet te veranderen by te doen ofte af te nemen, vele min *quid pro quo* te substitueren (K XI). Is er iets terecht gekomen van dit *Antidotarium*, in elk geval is tot op heden hier niets over gekend.

Te Luik: *Nous avons ordonné à quatre médecins savoir Bimy, Bocqueau, Loncin et Nessel, de travailler à former un dispensaire au plus tôt* (L XXV). Zo haastig waren de samenstellers toch niet want eerst in 1741, dus 42 jaar later, werd de *Pharmacopoea Leodiensis* uitgegeven.

Te Antwerpen: Naer de maniere van *Valerius Cordus*; alles tot der tyt by het voorseyde collegie der medecynen andersints sal worden geordonneert (A). Drie jaar later, in 1661 wordt de stedelijke farmacopee verplichtend gemaakt, n.l. *Pharmacia Antverpiensis Galeno-Chymica*. Deze farmacopee, evenals alles wat door het Collegium Medicum werd verricht, vond geen gratie in de ogen van de Antwerpse apothecarissen; ze schreven dan ook aan de Magistraat in 1673: *als het blyckt by den boeck genaempt de Pharmacie van Antwerpen... door dese groote-meesters gemaect om beter ofte kaes in te doen, syn in de vettewaryen geraeckt door de groote fouten ende abusen soo dat den boeck getuygenisse van de saecken genoeg kan geven...*

5° De Taxe der medicamenten.

Regelmatig vinden we in de archieven van de Collegia Medica klachten over de overdreven hoge prijs der medicamenten zodat de Magistraat verplicht was een taxe op te stellen die regelmatig moest aangevuld worden.

Dat oock alle Jaeren, des noodt zynde, de schattinge der Medicamenten, soo van de enckele, als ghemengelde, verandert ende vernieuwt sal worden tot redelycken prys (B LXXIV), (BA XI), (D XXVI).

Voorts sal den *taux der Medecyne* naer het goetvinden van de *Assesores* van 't Collegie, omme merckelicke redenen t' allen tyde moghen verander', ghediminueert ofte vermeerdert worden (GA XXXIV). Te Gent voegde men er zelf een *Taxa Laborum* bij, wat zeker een zeer zeldzaam voorkomend iets is.

Te Luik worden 4 dokters en 2 apothekers belast met het opstellen van een taxe *Attendu que les prix des drogues sont souvent excessifs au détriment de nos pauvres sujets* (L XXVI).

Als-oock dat sy in het verkoopen van diere (medicamenten) zullen volgen de weerderinge *atte taux*, die door het selve met Approbatie van het Magistraat zal worden uytgegeven; dog indien iemant eenige uytnemende ofte kostelycke *Distillatie* begeirende sig bereydt gemaect te hebben, die misschien vele moeyte ende behendigheyt versogte, zullen sy die ter goede trouwe redelyck ende ten rechtveir diglycken pryse verkoopen (Brg XXVII).

6° Herborisatie.

Een of tweemaal 's jaars worden herborisatietochten, ingericht, onder leiding van twee Assessores en de twee Keurmeesters der apothekers « buyten de Stadt te gaen herbariseren, ende de kennisse de In-landtsche Kruyden t'oeffenen (B LXXIII).

Voorts sullen die van den voornoemden Collegie t'elcken jaere inden Somersysoene deputeren twee personen ervaren in de cruyden, om eenighe maenden aen de aencommende Apotecarissen aen-te-wysen ende t'expliceren alle soorten van noodighe cruyden, ende hemlieden de kennisse daer van te leeren in den Hof daer toe te stellen, ten redelicken koste van de gone die onderwesen sullen worden (GA XVII).

Betrouwende dat dese Middelen met'er tydt zullen bequaem zyn om ten dienste ende onderwysinge van de Jonckheyt, sig oeffenende in de Medecynkonst, te besorgen eenen Hof Bottanique, eene Anatomie-kamer ende voorders eene Publique Lesse (Brj XXXII).

Deze herborisatietochten waren veelal het begin van een Plantentuin waarvan het aanleggen in de XVIe en XVIIe eeuw een alom verspreid gebruik geworden was. Zo lezen we in het Archief van Gent (Arch. 200² A5) dat er in 1676 een subsidie wordt aangevraagd voor het onderhoud van de kruidtuin, die aangelegd werd om aen d'aencommende Apotecarissen de kennisse te leeren hetwelck niet ghevangelick en con geschieden sonder deselve cruyden in nature ter handt t' hebben, en deselve metter vingher te toonen, waerom by supplianten binnen deser stede eenen hof ghehuert is, omme daer inne alle soorte van cruyden te queecken, ghelicke in alle ander wel ghepollitueerde steden oock ghebeurt...

7° Anatomie.

Jaarlijks in de winter zal een ontleding geschieden ; een dokter geeft uitleg en twee chirurgijns doen de manipulatie — de dokters mogen geen handwerk doen ! (B XLIX). Het chirurgijnsambacht zal verder twee of driemaal 's jaars, op eigen kosten, een lijk zien te bemachtigen om de dissectie te doen (B L).

Alle donderdaghen ten twee uren naer middagh, onder het beleyt van 't Collegie, sal geschieden eene ontleding door eenen Doctoer, in de welcke hy sal expliceren de Anatomie, ende Acoucherie, soo voor de Chirurgijns van de Stadt als voor die van 't Landt, onder redelycken salaris (D XVIII). De Dekens, de gelegenheyt hebbende van een lichaem, sullen door eenen Chirurgijn de selve handtwercken doen beoeffenen in tegenwoordigheyt van eenen Doctoer (D XIX).

Oock om te beter t'exerceren de aencommende Chirurgiens, sal by den selven Collegie ghe deputeeert worden eenen Docteur, om t'elcken jaere op sekeren tydt ende daeghen, by hem t'expliceren de Chirurgie ter plaetsen daer toe te denumeren, ten koste ende redelicken salaris als vooren (GA XVIII).

Niemand mag dissectie doen op lijken tenzij in bijzijn van een geneesheer en een chirurgijn (M).

8° Verzorging van Pestlijders.

Niemandt en sal van stadts wegen ingestelt worden om 'de gepestifieerde te genesen, ten sy die ierst byde gesworne stadts doctoren nae gewoonte sy geexamineert, ende daer toe bequaem gevonden ; ende alsdan byde heeren wethouderen aenveert synde, sal gehouden wesen den eedt te doen, van te syn in de Catholycke Roomsche Religie, ende het voorseyde ampt met alle getrouwicheyt te bedienen (A).

Ten tyde van contagieuse ende pestilentialie sieckten (daer Godt ons af behoede) en sal niemandt tot cureren van dien gheadmitteert worden, ten sy eerst by den Collegie van de Medecyne gheëxamineert ende daertoe bequaem bevonden te zyn (GA XLI).

Ten tyde van de Weecke-siecte, oft Peste, en sal den Pest-meester niet eer ontangen worden, voor hy en is van de Assessores ende gezworen Doctoir deser Stadt ondersocht ende bequaem gevonden, ende by aldien daer meer het Ampt van Pest-meester aen-sochten, sal daer over geraemt worden by het voors. Collegie, ende daer uyt eenen, twee, oft dry, ten keur, ende behaegen van de Heeren van den Magistraet over-gegeven worden (B). Desgelycx oock soo wanneer iemandt quam besmet te worden met Schorftigheyt, daer achter-dencken op valt van Lepra, oft Melaetsheydt, sal het zelve ondersocht ende geoordeelt worden by het Collegie,

neffens den Doctoir ende Chirurgyn deser Stadt, sonder dat hier door nochtans ontslagen worden van hunne Plicht de Fundatien die daer aen van oudts verbonden zyn (B).

9° Beperking van het aantal der apotheken.

Te Mechelen beslist de Magistraat het aantal apothekers terug te brengen op 6 (Resolutieboek 30 september 1647) (De *modus procedendi* wordt aanbevolen aan de aandacht van degene die zich met het probleem van de grendelwet op de apotheken ten dage bezig houden !).

Een beperking van het aantal chirurgijns werd te Luik doorgevoerd n.l. tot 28. De barbiers en pruikenmakers zagen hun aantal beperkt tot 120, in welk getal de 28 chirurgijns begrepen waren daar ieder chirurgijn eveneens barbier was.

10° De vergiftkast en receptenboek.

Gebiedende de apothekers het Regael, Arsenic ende diergelycke vergiftige specien te houden gesloten onder hun bewelt, zonder tot dezelve jmant van den Huyse, 't zy Kind, knegt, Dient-maerte ofte anderen Huysgenoot, acces te verleenen (KA VI).

Verbiedende ande apotekers eenige venynen te houden buyten slot ende besondere bewaernisse (Aa).

Ende sullen alle Veneneuse Medicamenten moeten bewaert worden in eene Laeye waer van de sleutel alleen by den Meester moet bewaert worden (MA XV).

De Apotekers sullen gehouden zyn de Ordonnantien ofte Recepten van de Doctours te saemen aen eene Liasse te bewaeren ende daer naer de selve punctuelyck te schryven in hunne Boecken met de Naemen van de Siecken, midtsgaeters den Dagh Maendt ende Jaer van het leveren van de geordonneerde Medicamenten (MA XIX).

11° Register voor vergiftaanvraag.

De Apothekers en zullen het Regael, Arsenic ofte zulkdanige vergiftige substantien niet vermogen te verkoopen aen minder-jaerige nogte aen Dienst-knaepen ofte maerten, maer alleenelyck aen Huys-houdende Luyden binnen deze stad, aen hun Apothekers wel bekend, op schriftelyk Verklaers, inhoudende de reden waerom zy het zelve Vergift noodig hebben, en ter presentie van twee bekende Persoonen... te onderteekenen op een byzonder Register (KA VII). Deze voorzorgsmaatregelen golden eveneens voor buitenmensen die vergiften aanvroegen tot genesing van eenige quaelen der beesten, of om te mengen met zaey-graenen (KA VIII).

In het leveren ofte verkoopen van de Veneneuse Medicamenten sal den Naem aen wie de selve verkocht worden, als oock de Woon-plaetse, het Jaer ende de Dagh moeten by den Meester op-geschreven worden (MA XV).

Men had toentertijd reeds een groot idee over de verantwoordelijkheid van de apotheker. Niet alleen mochten noch zijn vrouw noch zijn huispersoneel hem vervangen, maar ook zijn verantwoordelijkheid bleef bestaan ten overstaan van zijn helpers. *Les maîtres repondront des fautes de leurs valets (L art. conc. les apoth. X).*

Hoofdstuk III.

STRIJD TEGEN DE MISBRUIKEN.

1° Kwakzalverij.

Het is genoegzaam bekend hoe gedurende de middeleeuwen de kwakzalverij en het bijgeloof hoogtij vierden. Het bleek dan ook nodig dat Land- en Stadsoverheid steeds met nieuwe bevelschriften voor de dag kwamen om de steeds weer opwoekerende kwaal te bestrijden en te beteugelen. De stichting van de Collegia Medica was een van de wapens, die de overheid ter hand nam om deze volkskwaal uit te roeien.

Ende om dat vele In-gesetenen lichtelyck bedrogen worden van Landt-loopers, Alchymisten, Empyriken, Tandt-treckers, Quacksalvers, ende diergelycke Mans ende Vrouwen, soo Geestelycke als Werelycke, hun uyt-gevende voor Medecyns, ende Medecynessen... Alwie zich aan dergelyk misdrijf schuldig maakt wordt beboet met 20 Rinsguldens voor ieder geval (B XXXIX), (P).

Landtloopers, chymisten, Tandt-treckers, Quacksalvers ende diergelycke mans ende vrouwen, soo geestelycke als weirelycke, hun uytgevende voor Medecyns ende Medecyneressen (D XI).

Quack-salvers, Land-loopers, Meestersen ende alle andere bedrieghers, die hun uytgheven voor Doctoren ofte onder valsch pretext van geleerde Medecynen schuylen, sullen uyt dese Stede ende uyt hare Jurisdictie ghebannen worden (G VII).

Geen Landtloopers, quacksalvers uytlandsche Bedriegers, onwetende Meesters ende vrouwen hoedanigh sy mogen wesen, alsoock degene die hun valschelycken toeschrijven de naemen van geneesmeesters hun en sullen vervoorderen eenighe medicamenten t'sy int publiecke t'sy int'heymelycke te ordonneren, vercoopen ofte distribueren (K VIII).

Te Mechelen wordt eveneens gewaarschuwd tegen de Landloopers, tandtreckers, dryakelprouvers ende diergelicke, loopende van lande te lande, ende van dereen der stadt in d'andere... de welcke Landtloopers, mans ende vrouwen, meest geheel ydyoten ende ongeleert zyn, ende gheen experientie en hebben ende van d'er selver consten van medecynen gheheel ignorete zyn, oft cleyn verstant dair af hebben (M).

Willende niet min dat Onse Placcaeten tegens de Land-loopers, Alchimisten, Emperiken, Quacksalvers ende diergelycke soo mans als vrouwen, Geestelycke ende Weirelycke, in hunne volle Vigeur ende observantie zullen verblyven (Brq XII).

Te Mechelen gaat men nog verder ; deze lui mogen niet alleen in de stad niet optreden, doch het is zelfs op straf van boete verboden by hen raedt te soecken.

2° Vreemde Operateurs.

Het gebeurde veelal dat beunhazen en kwakzalvers zich uitgaven voor bevoegde operateurs, doch soms kwamen werkelijk bevoegden, die zich hadden bekwaamd in een of andere speciale moeilijke operatie, van uit andere streken hun diensten aanbieden. Het was nu de taak van het Collegium Medicum de ene van de andere te onderscheiden.

Dan om niet te bannen eenige Uyt-landtsche Operateurs, ofte wel-ervaren Meesters in 't snyden der Steenen ende Breucken, pellen der Oogen, openen des Buys in de Watersuchtige, oft diergelycke selsaeme handtwercken der Chirurgie... daarom moeten deze lieden eerst terecht komen bij het College, en vooraleer zij mogen optreden moeten zij nopens hunne bekwaamheid onderzocht worden (B XLI), (D XII).

Op dat aen geene konstenaers ofte operateurs die de wetenschappen van steen en breuck te snyden, tande te trekken, oogen te pellen, alchymistelycken te distilleren ende diergelycke, den toeganck van dese stadt benomen worde... Des sullen... haere bullen, brieven en documenten die sy van elders medebrengen van het Collegie goetgevonden synde... gegeven worden openbaere brieven, met den segel van het Collegie der Medecynen bevestight, daer voor betaelende het gene daer toe sal geordineert worden (A).

Ende alsoo by de voorgaende Ordonnantie uytghebannen worden alle Landtloopers, Quacksalvers ende diergelycke Meesters ende Meesteressen, soo is d'intentie nochtans daer inne niet te begrypen de Operateurs, ofte wel-ervaren Meesters, in het steen snyden, pellen der ooghen, ofte diergelycke selsaeme operatie. Verder volgt dan de verplichting van onderzoek door het College (GA XX).

Burgemeesters ende schepenen naer sommier gehoor vande supplianten inde voorvallende occasien sullen vermogen voor eenen gelimiteerden tijdt aldaer t'admitteren eenige notabele operateurs, steensnyders ofte andere wel befaemde meesters inde medecyne ofte chirurgie (K VIII).

Wy en verstaen onder dit Artikel niet te begrypen de personen hebbende eenige specifique ofte besonder Wetenschap der Medecyn ofte Chirurgie-konst (Brq XII).

3° De dokterstitel wordt beschermd.

Van nu voortaan en sal niemant vermogen twee deelen vande medecyne t'saemen in het werck te stellen, maer sal tevreden wesen zich met syn lot te contenteren, te weten den Doctoer met visiteren ende prescriberen, den Apteker met componeren ende den Chirurgien met cureren ende Scheeren (K XI).

Niemant wie hy zy, Chirurgyn oft andere sich sal mogen vervoorderen te noe-

men, oft uyt te geven met woorden, oft met wercken als Doctoir, oft Medecyn (B XL), (P), (G IX), (L art. conc. les apoth. VIII), (Brg XXIX).

Urinen bezien (om dat sommighe hun valschelyck beroemen, dat sy daer door de siekten volcommelick kennen), wordt aan iedereen, ook aan de apothekers verboden (G VIII).

Ghelyck oock gheene van de Apotekers en sullen vermoghen onder den deckmantel van Docteur oft Licentiaet (ghelyck het dickmael is gheschiet) te visiteren eenighe siecke personen, noch de selve te gheven eenighe purgierende medicamenten, soo van boven als van onder, ghelyck hun oock verboden wordt te ordonneren eenighe laetinghe (G XIII).

Apothekers en chirurgijns zullen zich wel hoeden Droguen te prescriberen, visiten oft eenige ampten doctorael t' exerceren (K XII).

De apothekers mogen geen medicamenten toedienen noch recepten bereiden die door niet bevoegden werden voorgeschreven (M).

Ende en sal oock niet gepermitteerd wesen aen de Apotekers te ordonneren eenige medicamenten, nochte visiten te doen aen de Siecken ten sy twee ofte dry reysen (MA XVII).

Gelyck de Chirurgyns niet en sullen mogen doen eenighe visiten (MA XVII).

Les chirurgiens ne feront que le devoir de leur profession, sans entreprendre celle des médecins ou des apothicaires, et ne pourront faire opération de conséquence comme le trépan, amputation, incision intercostale, ou autre dangereuse, sans l'avis ou intervention de quelque médecin (L art. conc. les chir. II).

De chirurgijns en barbiers zullen zich niet verstouten aderlatingen te doen of purgaties te geven zonder opdracht van een dokter (BA II), (M), zij mogen ook geen mercurialia noch antimonialia toedienen (BA II). Bij grote accidenten (Swaergeval (A)) moeten zij assistentie van een dokter inroepen (BA III), eveneens bij steen snijden, wegnemen van een cataracte of uitsnijden van de Polypus (BA IV).

Aan de chirurgijns wordt het verboden inwendige ziekten te behandelen (G XX) en bij eenigh vreemt geval als door eenighen val, quetsure ofte door scheuringhe van eenighe partyen, ofte van een gangrene ende dierghelyck groot perykel zal de dokter moeten bijgehaald worden (G XXI).

Niemandt en sal oock vermoghen te doen eenighe swaere operatien, als syn Steensnyden, het uyttrecken van den Polypus, het pellen der ooghen ende andere dierghelycke, ten sy ter presentie van eenen Docteur (G XXVII).

Wanneer een chirurgijn een patient te behandelen heeft en die int gevaar soude wesen van cancker, extirpatie, trepane &c moet hij een dokter er bij halen (K XVII).

Doch ook de dokters onderling moeten elkaar eerbiedigen : Wy Bevelen ende recommanderen ernstelyck dat in de Consulten ende Byeenkomsten van de Doctors een goet Order worde geobserveert... dat alles gebeure met zedigheyt ende eerbiedigheyt tot elckanderen, sonder den siecken door twist ende harte woorden te mistroosten (Brg XIV).

4° De apothekerstitel wordt beschermd.

De Dokters mogen geen medicamenten verkopen (B XXXV), (G V), (K VI), (L art. p. l. méd. II), (MA XVI)

gelyck de Chirurgyns niet en sullen mogen Medicamenten leveren (MA XVII).

Interdicerende, aen alle Kloosters, Gast-Huysen, Gods-Huysen ende Congregatien eenige Drogen, soo gemengelde als ongemengelde te leveren, te debiteren, ofte te verkoopen aen Persoonen buyten hunne Kloosters, Gods-Huysen, Gast-Huysen ende Congregatien woonende (MA II).

Niemand, buiten de aangenomen apothekers mag zich vervoorderen de Konste van Apotheke t' oeffenen (B LXII), (BA XIII), (P), (D XXIV), (MA I).

Niemand mag onder de dekmantel van koopmanschap verkopen Triakel, Mitridaet, Heylighbitter of enig ander medicament (G XVI), (M), (Brg XXVIII), (D XXV), (MA XXV).

Willen de drogisten nu toch per se samengestelde medicamenten verkopen, dan moeten ze eerst de apothekerstitel verwerven en dan zullen ze gerekend worden bij de apothekers en gescheiden zijn van de Nering van de Kruideniers (GA XLII).

Te Kortrijk zegt art. X van het reglement van 1683 : Omme waertoe te geraecken ende de aldergrootste confusien dieder daegelycx syn gebeurende door diversche particuliere winckeliers dese Neringe niet sujet te wederhouden ende dewelcke vande Droguen geene kennisse en syn hebbende, deselve hoe slecht sy oock syn

incoopen voor cleenen prys, ende alsoo debiteren, waerdoor de gemeenten meenen- de goede en getrouwe Droguen te coopen bedrogen worden ; soo en sullen alle Diergelycke Winckeliers hun niet vervoorderen eenige de minste medicinaele Dro- quen te vercoopen ; als syn Theriakel, metridaet, Diaphoenicum, Manna, Rhubar, scamon, gutta gambi, pillen, salven ende andere Diergelycken. Daar het bleek dat dit artikel stilaan in onbruik was geraakt, zag de Magistraat van Kortrijk zich ge- noodzaakt in 1778, een nieuwe ordonnantie te publiceren die nog scherper gesteld was. Niemand mocht samengestelde geneesmiddelen ook maar in huis hebben, behalve natuurlijk de apothekers en wie er op het ogenblik bezat moest er zich van ontdoen binnen de 2 maand na de publicatie. Dat het de Magistraat menens was bewijst de opdracht die het Collegium Medicum kreeg om tot huiszoeking over te gaan inde Kruideniers en andere Huysen en Plaetsen, waer zy zullen meinen eenighe Droguen te kunnen vinden. De kruideniers, die zulks gewoon waren, mochten voort enkelvoudige stoffen verkopen als zyn Manna, Rhubarbe, Reglisse, gomme Aribique doch slechts op voorwaarde dat zij hun naam opgeven aan de Deken van het Col- lege, waarna ze onderworpen zijn aan de reguliere visiten als de apoteken (KA I tot III).

5° De titel van Chirurgijn wordt beschermd.

Niemand, buiten de aangenomen chirurgijns mag zich vervoorderen de Chirurgie te plegen (B XLVI), (GA XXXVII).

Ende alsoo het onbehoorelick is dat eenige van de Docteurs hun souden beghe- ven van te doene eenighe laetinghen ende haer te moeyen met het Ampt van de Chirurgiens (G VI), (K VI).

Nul médecin exercera la chirurgie manuelle (L art. p. l. méd. II).

De Doctours sullen in geenderlye maniere mogen doen eenige Operatie van de Chirurgie (MA XVI).

Aan de apothekers is het verboden de laxeerspuit te hanteren of aderlatingen aan te bevelen (G XIII).

Ende en sal oock niet gepaermitteert wesen aen de Apotekers te exerceren de Chirurgie (MA XVII).

Nul apothicaire pourra exercer la chirurgie, non plus que la médecine, en quelle manière que ce soit (L art. conc. les apoth. VIII).

6° De titel van Vroedvrouw wordt beschermd.

Niemand mag als vroedvrouw optreden die niet voldoet aan bepaalde voor- waarden (B LXXV), (G XXVI), (D XXXIX), (A), (M). (K XXI), (Brg XXIX), (L art. p. sages-femmes I & II).

Gelycke Boete oock incurreren sullen de gone hun bemoijende ende doende het ampt van Vrouw vrouwe sonder geadmitteert te wesen op de forme hier voren ge- prescriveert (K XXII).

7° Geen verstandhouding tussen dokters en apothekers.

We zagen reeds dat de dokter zonder noodzaak geen kostbare medicamenten mag voorschrijven ten grooten coste ende schaeae van den siecken, ende tot zyn eyghen ofte de Apotekers profyt (G II), (K IV), (Brg XIV).

De dokter mag geen apotheker aanbevelen, noch mag de apotheker aan de zieke een ander dokter recommanderen (G III).

Geene doctours zullen vermogen eenige onbekende naemen aen de medecynen te geven om wat oorzaeken ofte op welkdanige pretext het mogte wezen ; maer zul- len verplicht zyn hunne recepten zoodanig te schryven, dat zy van alle de apotekers kunnen worden verstaen, om op dien voet den eenen apotheker niet te begunstigen boven den anderen (Ab).

Nul médecin pourra faire des ordonnances sous des termes cachés, dans la vue de favoriser un apothicaire à l'exclusion des autres (L art. p. l. méd. III).

Na dit vergelijkend overzicht kunnen wij het wel erop wagen een paar conclusies te trekken. Het eerste wat opvalt is dat de Collegia Medica aan de geneeskunde een groter prestige hebben gegeven ; ze stelden steeds hoger eisen in ruil voor het mono- polie doch waren tevens de nachtmerrie van alle kwakzalvers zo binnen als buiten de geneeskundige beroepen.

We hebben gezien dat er in België feitelijk drie soorten van Collegia Medica hebben bestaan. Te Brussel en te Antwerpen waren de dokters alleenheersend ; te Gent, Dendermonde, Luik en Brugge waren de drie takken vertegenwoordigd in het bestuur ; te Kortrijk was een gelijkgerechtigheid. Toch was overal de structuur op gelijke leest geschoeid ; overal zijn, wat de grote trekken betreft, de instellingen nagenoeg identiek ; blijkbaar werden de ene van de andere gecopieerd. Tot staving hiervan moge volgend archiefstuk (Gent 200/2 A6) volgen :

L'Imperatrice Reine
Chers et bien aimez,

Aiant vù l'avis que vous nous avez rendu sur la requête qui nous a été présentée de la part des médecins joints à eux les surintendant et assesseurs du collège de la médecine en la ville de Terremonde. Nous vous remettons pour votre information une copie du Règlement additionnel que nous leur avons fait dépêcher pour la direction du même Collège à Gant. Chers et bien aimez, Dieu vous ait en sa Ste Garde.

De Bruxelles, le 27 Septembre 1757.

Par ordre de sa Majesté.
F. J. Misson.

Het staat buiten alle twijfel dat de Collegia Medica in de geschiedenis der geneeskunde een overwegende rol gespeeld hebben. De chirurgie werkte zich langs daar op van een gewoon ambacht, zoals dat van de barbiers tot een geneeskundig beroep, sindsdien uitgroeid tot glorie van de geneeskunde. De farmacie werd getrokken uit het koopmanschap en opgewerkt tot een louter geneeskundig vak.

Ofschoon de dokters, die dan reeds universitair waren, over apothekers en chirurgijns graag vaderden, toch werden allen, Brussel en Antwerpen niet te na gesproken, op gelijke rang behandeld.

De Collegia Medica hebben hier te lande een duidelijke afbakening gegeven van de bevoegdheid van iedere tak der geneeskunde.

En zoals de historie steeds leerzaam is, valt hier ook een en ander te leren. Iedere tak der geneeskunde krijgt, zoals gezegd, haar eigen bevoegdheid en garandeert haar monopolie. Duidelijker argumenten tegen de zogezegde verworven rechten van de geneesheren om medicamenten af te leveren kunnen nergens beter gevonden worden. Ook geven de Collegia Medica argumenten en wijze van uitvoering wat betreft de beperking van het getal der apotheken.

Het corporatief stelsel hield stand tot aan de Franse revolutie. Dan werden met één pennetrek alle gilden, neringen en verenigingen afgeschaft ; ook de Collegia Medica moesten er aan geloven. Twee eeuwen hadden ze de geneeskundige wereld geregeld, nu zou een ander hoofdstuk in de geschiedenis beginnen.

Te dikwijls wordt vergeten hoe onze voorgangers een moeizame en lange weg hebben bewandeld en soms een harde strijd hebben gestreden vooraleer ze er in slaagden zich volwaardig te doen erkennen en de verantwoordelijkheid en het prestige van ons beroep te zien bevestigen als universiteitsvakken. De chirurgie en de farmacie hebben twee grote stappen gekend in hun ontwikkeling ; de eerste van ambachtswezen tot vrij beroep was het werk der Collegia Medica, de stap naar de universiteit kwam later, als logisch gevolg van de eerste stap. De mensheid is er best mee gevaren.

GERAADPLEEGDE WERKEN :

Algemene :

- L. Cr é t e u r. Lois et Règlements sur le Pharmacie en Belgique. Bruxelles 1870.
- J. S a u v e u r. Histoire de la Législation Médicale Belge. Bruxelles 1862.
- P r e v e t. Fr. Contribution à l'étude de l'évolution historique des techniques. Paris 1940.
- Félix d e V i g n e. Mœurs et usages des Corporations de Métiers. Gand 1857.
- C. A l e r s. Geschiedenis der Steensnijding. Amsterdam 1874.
- M. A. V a n A n d e l. Chirurgijns, vrije meesters, beunhazen en kwakzalvers. Amsterdam 1946.
- D a e m s. W. F. Van Winkel-visite tot Apotheek-inspectie. Ph. Wbl. 1942.
- D. A. W i t t o p. K o n i n g. De herkomst van onze pharmaceutische ordonnantiën. Bulletin van de Kring voor de geschiedenis van de pharmacie in Benelux, n° 3, 1952.

Brussel :

- Ed. S e r g i j s e l s. Histoire des Apothicaires de Bruxelles. Journal de Pharmacie de Belgique 1930.

C. Broeckx. Histoire du Collegium Medicum Bruxellense. Annales de l'Académie d'Archéologie de Belgique, t. XVIII en XIX.

Antwerpen :

C. Broeckx. Histoire du Collegium Medicum Antverpiense. Anvers 1858.

C. Broeckx. Note sur le liggere des apothicaires d'Anvers. Anvers 1861.

J. Van Eyck. Wat weet ge over den Apotheker. Antwerpen 1944.

A. Van Schevensteen. Over pestepidemiën te Antwerpen in vroeger tijden. Kon. VI. Academie voor Taal- en Letterkunde, verslagen Nov. 1932.

A. Van Schevensteen. Les Statuts du Collège de la chirurgie à Anvers en 1784. Bulletin de la Soc. d'Hist. de la Médecine 1926.

A. de Mets. Les catalogues de la Corporation des Chirurgiens-Barbiers d'Anvers. Genève 1926.

A. Van Schevensteen. Het Archief van het Chirurgijns- en Barbiersambacht. Baasrode.

Gent :

Placcaert-Boek van Vlaenderen. Tweede Deel van den Zesden — Tot Gend 1786.

Mechelen :

G. Van Doorslaer. Aperçu historique sur la médecine & les médecins à Malines. Malines 1900.

L. Louveauux. La Pharmacie à Malines du XVIe au XVIIIe siècle. Journal de Pharmacie de Belgique 1938-1939.

Luik :

Poncellet Ed. Les bons métiers de la ville de Liège. Liège 1900.

Poncellet Ed. Sceau du collège des médecins de Liège. Chronique archéologique du pays de Liège Tome XXIV, 1933.

Bormans S. Recueil des Ordonnances de la principauté de Liège. Bruxelles 1878.

Tihon F. Les statuts de l'association des médecins, chirurgiens, barbiers des villes et banlieue de Liège. Bulletin de l'Institut Archéologique du pays de Liège t. XXIV, 1933.

Polain M. L. Recueil des Ordonnances de la Principauté de Liège. Troisième Série. Bruxelles 1855.

de Warsage Rod. De l'Art de guérir au pays de Liège au XVIIe siècle. Journal de Pharmacie de Belgique 1938.

Brugge :

De Meyer. Origine des Apothicaires. Bruges 1862.

De Meyer. Notice historique sur la société médico-chirurgicale. Bruges 1841.

De Meyer. Recherches historiques sur la pratique de l'art des accouchements à Bruges. Bruges 1843.

De Meyer. Analectes médicaux. Bruges 1851.

Vande Vyvere P. Van Kruidenier tot Apotheker. Pharm. Tijdschr. voor België 1948.

Dendermonde :

Broeckaert J. Het collegium medicum van Dendermonde, Dendermonde 1900.

Kortrijk :

Supply J. Zoeklichten op de Geschiedenis der Apothekers van Kortrijk. Het Apothekersblad 1943.

RÉSUMÉ

Etude comparative des collèges médicaux en Belgique

par le pharm. L. J. Vandewiele.

L'auteur donne une analyse comparative des statuts des Collèges de Médecine qui ont été érigés à Anvers, Bruxelles, Gand, Liège, Termonde, Bruges, Courtrai et Malines. Il fait successivement la comparaison du règlement interne des différents collèges, de la réglementation des professions médicales et de la lutte contre les abus. Il attire l'attention sur le rôle prédominant qu'ont joué les Collèges de Médecine pour relever le niveau des professions de chirurgien et de pharmacien, qui sous leur influence, sont devenues des professions libérales, au profit de l'humanité.

HISTORISCHE TIJDSCHRIFTARTIKELN

België : Revue médicale Liège 1955 :

M. Florkin : L'inspection des pharmaciens dans le Département de l'Ourthe, p. 112.

Duitsland : Zur Geschichte der Pharmazie, Geschichtsbeilage der Deutschen Apotheker-Zeitung 1955, No 3 :

W. J. Müller : Christus als Apotheker.

F. Föh : Beschreibung eines Glasgemäldes.

H. Huber : Das älteste bayerische Apothekergesetz.

M. Stürzbecher : Zur Frage der Kaffee- und Tabakhandels in Apotheken.

Oeffentliche und private pharmaziegeschichtliche Sammlungen in Deutschland : 1. Focke-Museum in Bremen ; 2. Goslarer Museum.

Zur Geschichte der Pharmazie. Geschichtsbeilage der Deutschen Apotheker-Zeitung 1955, No 4 :

A. Ringer : Das Collyrium.

Deutsche Apotheker Zeitung 1955 :

F. Schmidt : Aus der Geschichte der Stolper Apotheken, p. 1220.

W. Kummert : 1755-1955 Apotheke Bodenburg, p. 1223.

Beiträge zur Württembergischen Apotheken Geschichte II, Heft 5 :

A. Wankmüller : Die Anfänge der Göppinger Apotheken bis 1700, p. 141.

A. Wankmüller : Die Anfänge der Schorndorfer Apotheken im 16/17 Jahrhundert, p. 145.

A. Wankmüller : Ueber die Entstehung der Stuttgarter Apothekenordnung von 1482/86, p. 152.

A. Wankmüller : Die Gründungsdaten der Württembergischen Apotheken VII, p. 155.

Beiträge zur Württembergischen Apothekengeschichte III, 1, December 1955 :

A. Wankmüller : Zur Geschichte der Leutkircher Apotheker, p. 1.

P. Braun : Christus als Apotheker, p. 5.

A. Wankmüller : Die Ulmer Apothekenordnung von « 1491 », p. 6.

A. Wankmüller : Die Gründungsdaten der Württembergischen Apotheken VIII, p. 25.

A. Wankmüller : Württembergische Apotheker des 16-18 Jahrhunderts VII, p. 28.

Engeland : Chemist and Druggist 1955 :

A. Lothian : Angels in the design of seventeenth century English Delft Drugjars, p. 732.

Frankrijk : Revue d'Histoire de la Pharmacie, septembre 1955 :

M. Bouvet : La médaille commémorant la fondation des écoles de Pharmacie 1803, p. 129.

L. Dulieu : Apothicaires Académiciens de Montpellier (suite et fin), p. 132.

H. Chaumartin : Quelques aperçus nouveaux sur le crapaud, p. 145.

Moreau : Deux ouvrages généraux de Charles-Louis Cadet de Gassicourt, p. 162.

M. Bouvet : Quel est l'auteur des prétendus Aveux de Charles-Louis Cadet de Gassicourt, p. 166.

J. Savare : Apothicaires de Comédie, p. 173.

Revue d'Histoire de la Pharmacie 43. No 147, décembre 1955 :

C. Moison : Les jetons des corporations d'apothicaires dans l'Ancien Régime, p. 186.

E. H. Guitard : Montaigne et l'Art de guérir, p. 189.

R. R. Y. Guerrero : Jean Béguin et la découverte de l'acetone, p. 207.

P. Lemay : Boullay inventeur du sirop d'éther, p. 210. L'histoire de la pharmacie au congrès F.I.P. de Londres, p. 233.

M. Bouvet : Les remèdes secrets Anglais importés en France avant 1803, p. 240.

M. Bouvet : Caricatures Anglaises : Napoléon « regonflé » par Lavoisier, p. 246.

Revue d'Histoire de la Pharmacie 43. No 148, mars 1956 :

E. H. Guitard : Montaigne et l'Art de guérir, p. 249.

M. Bouvet et R. Derondille : Les Pharmaciens Français et l'invention du gaz d'éclairage, p. 273.

J. Vasse : Trois Pharmacopées du Nord de la France antérieures à la Révolution.

Connaissance des Arts octobre 1955 :

J. Nicolier : Une industrie florissante aux XVe et XVIe siècles. Les Pots de Pharmacie, p. 50.

Italië : Minerva Farmaceutica april tot augustus 1955 :

C. Masino, C. G. Pozzi : Uno Speciale del Secolo XIII insigne cronista di Asti, p. 185.

V. Bianchi : Appunti per Una Storia del giornalismo professionale chimico-farmaceutico in Italia XVI, XVII, XVIII, p. 114, 190.

Minerva Farmaceutica, sept. 1955 :

M. Mosca : La legislazione farmaceutica nel regno di Napoli, p. 217.

V. Bianchi : Appunti per una storia del giornalismo professionale chimico-farmaceutico in Italia, p. 221.

Minerva Farmaceutica, October 1955 :

Mario Mosca : La Legislazione Farmaceutica nel Regno di Napoli, p. 245.

Giulio Conci: *Marginalia di storia farmaceutica*, p. 250.

V. Bianchi e A. Laghi: *Appunti per una storia del giornalismo professionale chimico-farmaceutico in Italia*, p. 253.

A. E. Vitolo: *Riunione dell'Union Mondiale des Sociétés d'Histoire Pharmaceutiques e della Académie internationale d'histoire de la Pharmacie*, p. 256.

A. E. Vitolo: *Riunione della Union Mondial des Sociétés d'Histoire pharmaceutiques*, p. 258.

A. E. Vitolo: *Mostra di Storia della Farmacia organizzata dal Welcome Historical Medical Museum in Londra*, p. 259.

Minerva Farmaceutica Nov.-Dec. 1955:

G. Maggioni e C. Masino: *Le Farmacopee Venete*, p. 280.

V. Bianchi: *Appunti per una storia del giornalismo professionale chimico-farmaceutico in Italia*, p. 286.

Minerva Farmaceutica Januari 1956:

G. Maggioni e C. Masino: *Le farmacopee venete*, p. 11.

V. Bianchi: *Appunti per una storia del giornalismo professionale chimico-farmaceutico in Italia XXII*, p. 13.

A. E. Vitolo: *Importanza e metodo della ricerca storico-farmaceutico*, p. 18.

Minerva Farmaceutica Febr.-Maart 1956:

G. Maggioni e C. Masino: *Le Farmacopee venete*, p. 42.

A. E. Vitolo: *Importanza e metodo della ricerca storico-farmaceutica*, p. 45.

V. Bianchi: *Appunti per una storia del giornalismo professionale chimico-farmaceutico in Italia*, p. 49.

Oostenrijk: *Oesterreichische Apotheker-Zeitung* 1955:

O. Zekert: *Linné in England*, p. 577.

Bericht über die wissenschaftlichen Sitzungen der Historiker der Pharmazie und Medizin im Rahmen des 600 Jahr-Feier der Gründung der ersten Apotheke in Zagreb, p. 506.

Spanje: *Académie Internationale d'Histoire de la Pharmacie*, Rapport de la séance solennelle au Palazzo Barberini, Rome le 7 sept. 1954:

G. Folch Jou: *Les diverses modalités des anciennes corporations pharmaceutiques espagnoles*, p. 15.

Boletín de la Sociedad Española de Historia de la Farmacia 1955:

F. M. Campos: *Contribución al estudio de la Facultad libre de Farmacia de Sevilla*, p. 97.

A. Ma Merck Banón: *Un capítulo inédito de la Historia de la Farmacia Cubana*, p. 108.

Boletín de la Sociedad Española de Historia de la Farmacia, December 1955:

R. L. Lecue: *Algo más sobre la «Aloysia citrodora»*, p. 145.

R. R. y Guerrero: *En torno a la biografía del ilustre botánico D. José Antonio Payón y Jiménez*, p. 150.

G. Folch Jou: *Geronimo de la Fuente Pierola*, p. 162.

M. R. Hernando: *El primer globo-sonda y la Farmacia del siglo XVIII*, p. 165.

P. H. Hinojo: *Homenaje a Fray Bernardino de Laredo en Sevilla*, p. 171.

R. Roldán y Guerrero: *Centenario del nacimiento de Don Antonio Roldán y Marín*, p. 174.

Boletín de la Sociedad Española de Historia de la Farmacia, Maart 1956:

F. Murillo Campos: *Un ilustre farmacéutico y agrónomo el Dr. Don Jacinto Montello y Nedal, Director de la Facultad libre de Farmacia de Sevilla*, p. 1.

P. Domingo Jimeno: *Cerámica Farmacéutica del Hospital del Rey, de Burgos*, p. 22.

G. Folch Jou: *Jarne Salvador y Pedrol*, p. 25.

Y Sanz Y Díaz: *Médicos medievales Arnaldo de Vilanova, catalán*, p. 27.

A. S. Ortiz Carillo: *La huerta de Pope de Vega*, p. 29.

Sesión Necrologías en honor de Fray Bernardino de Laredo.

1. R. R. y Guerrero: *Fray Bernardino de Laredo visto por sus biógrafos*, p. 3.

2. G. Folch Jou: *Fray Bernardino de Laredo a través de sus obras científicas*, p. 21.

3. F. Santiago Alcalá: *La espiritualidad Francisca en Fray Bernardino de Laredo*, p. 32.

D. A. WITTOP-KONING.

BERICHTEN

Kring voor de Geschiedenis van de Farmacie in Benelux — Cercle Benelux d'Histoire de la Pharmacie

Bijeenkomst te Antwerpen op zaterdag 12 en zondag 13 mei 1956. — Séance à Anvers les samedi 12 et dimanche 13 mai 1956.

Programma — Programme:

ZATERDAG 12 MEI 1956 — SAMEDI 12 MAI 1956: WETENSCHAPPELIJKE VERGADERING in het Antwerps Apothekershuis — ASSEMBLEE SCIENTIFIQUE à la Société de Pharmacie d'Anvers — Frankrijk 107.

20 uur — 20 h.:

Dr P. Boeynaems (Antwerpen): *Broeder Jan Bisschop en zijn Pharmacia Galenica Chymica. Apoth. J. Vanden Eyck (Antwerpen): Traktaat der Medecijnen van N. van Alteren.*

Dr D. A. Wittop Koning (Amsterdam) : De oudste pharmaceutische ordonnantiën van Antwerpen.

Dr P. H. Brans (Rotterdam) : Pharmaceutical Equipment, kleurenprojectie van de Engelse film-strip.

Apoth. E. G. Segers (Brussel) : Nieuwe versie van de kleurenfilm « Apothicaireries Anciennes de Belgique ». — Nouvelle version du film en couleurs « Apothicaireries Anciennes de Belgique ».

Na afloop gezellig samenzijn. — Réunion amicale après l'assemblée.

ZONDAG 13 MEI 1956 — DIMANCHE 13 MAI 1956 :

Bijeenkomst in de vergaderzaal van de « Taverne Paon Royal », Astridplein 25, 1e etage. — Réunion dans la salle de conférences de la « Taverne Paon Royal », Astridplein 25, premier étage.

9 uur 's morgens — 9 h. au matin :

LEDENVERGADERING — ASSEMBLEE DES MEMBRES :

AGENDA : — ORDRE DU JOUR :

1. Opening door de President *Dr P. H. Brans*. — Allocution du Président, le *Dr P. H. Brans*.
2. Notulen. — Procès-verbaux.
3. Ingekomen stukken. — Documents recus.
4. Toelating candidaat-leden. — Admission de nouveaux membres.
5. Jaarverslag van de Secretaris. — Rapport annuel du Secrétaire.
6. Jaarverslag van de Penningmeester. — Rapport annuel du Trésorier.
7. Verslag van de Commissie Contrôle Geldelijk Beheer over 1955. — Rapport du Comité des Finances pour 1955.
8. Vaststelling van de contributie voor student-leden. — Fixation de la cotisation pour les membres étudiants.
9. Benoeming Commissie Contrôle Geldelijk Beheer over 1956. — Election du Comité des Finances pour l'année 1956.
10. Bestuursmededelingen. — Communications du Bureau.
11. Rondvraag en sluiting. — Divers et clôture..

WETENSCHAPPELIJKE VERGADERING : — ASSEMBLEE SCIENTIFIQUE :

Dr L. Elaut (Gent) : Laudanum Theophrasti.

Dr G. Kerstein (Hameln) : Der Anteil der Apotheker an der Entwicklung der Chemie in 17. und 18. Jahrhundert.

Dr P. H. Brans (Rotterdam) : De Collegia Medica in de Zuidelijke Nederlanden.

Apoth. L. Vandewiele (Gent) : Vergelijkende studie over de Collegia Medica in België.

Hierna gemeenschappelijke lunch in het Restaurant van aangrenzende Zoo. (Prijs 100 frs. exclusief dranken en bediening). — Un lunch aura lieu vers midi au Restaurant du Zoo. (Prix 100 frs. boissons et service non compris).

Deelnemers aan deze lunch opgeven aan collega *Apoth. E. Minnaert*, Gasstraat 105 te Antwerpen (Tel. 326086). — Les confrères désireux d'assister au lunch sont priés d'en avertir le Phar-

macien *E. Minnaert*, 105 rue du Gaz, Anvers (Tél. 326086).

14 uur : — 14 h. :

Bezoek onder geleide van het museum « Vleeshuis » met oude apotheek. — Visite guidée du musée « Vleeshuis » près du Port. Ancienne pharmacie.

15.30 uur : — 15.30 h. :

Bezoek aan het Museum van de Commissie van Openbare Onderstand, Lange Hospitalstraat 45. — Visite du Musée de la Commission d'Assistance Publique d'Anvers, Longue rue de l'Hôpital 45.

Het VIIIe INTERNATIONALE CONGRES VOOR DE GESCHIEDENIS DER WETENSCHAPPEN heeft plaats te Florence met slotzitting te Milaan van 3 tot en met 9 september 1956.

Eén van de 4 secties is gewijd aan de geschiedenis van de scheikunde en de farmacie.

Programma en inlichtingen te verkrijgen aan het secretariaat van het Congres, Museo di Storia della Scienza, Piazza dei Giudici 1, Firenze (Italië).

Le VIIIe CONGRES INTERNATIONAL D'HISTOIRE DES SCIENCES se tient à Florence avec une séance de clôture à Milan du 3-9 septembre 1956.

Une des quatre sections est consacrée à l'histoire de la chimie et de la pharmacie.

Le programme et les détails sont fournis par le secrétariat du Congrès, Museo di Storia della Scienza, Piazza dei Giudici 1, Firenze (Italie).

Het 2e BENELUX CONGRES VOOR DE GESCHIEDENIS DER WETENSCHAPPEN zal in 1957 te Brussel plaatsvinden :

Vrijdag 26 april : Voordrachten.

Zaterdag 27 april : Excursies.

Zondag 28 april : des middags, voordrachten over het thema « De wetenschappen in de landen van het tegenwoordige Benelux ». Leden, die op dit congres een mededeling zouden willen doen, wordt verzocht dit zo spoedig mogelijk aan het secretariaat van onze KRING onder mededeling van de titel, spreekduur (maximaal 20 minuten) en gewenste projectie.

Het Comité van Voorbereiding van het Congres zal zo nodig een keus doen uit de aangemelde voordrachten, indien het aantal aanmeldingen de beschikbare tijd overtreft.

Le 2e CONGRES BENELUX D'HISTOIRE DES SCIENCES aura lieu dans l'année 1957 à Bruxelles:

Le vendredi 26 avril : Communications.

Le samedi 27 avril : Excursions.

Le dimanche 28 avril : Après-midi, des communications sur le thème « Les sciences dans les pays de l'actuel Benelux ». Nos membres désireux de faire une communication sont priés de s'adresser au secrétariat de notre CERCLE, mentionnant le titre, la durée (au maximum 20 minutes) et projection désirée.

Le Comité d'Organisation choisira les communications du Congrès.

De leden in Nederland wordt verzocht hun bijdrage voor 1956 te willen overmaken op postreke

ning 612105 van de President van de Kring Benelux voor de Geschiedenis van de Farmacie, Nieuwe Binnenweg 420, Rotterdam W II.

Gewone leden : f. 8.—.

Ondersteunende leden : f. 25.— of meer.

Prière aux membres de bien vouloir verser la cotisation pour l'année en cours à la Trésorerie du Cercle Benelux d'Histoire de la Pharmacie, 16 Boulevard Adolphe Max, Bruxelles, C. C. Postal No 19.88.23.

Membres effectifs 100 frs. belg.

Membres donateurs 300 frs. belg. ou plus.

Verslag van de vergadering van de Kring voor de geschiedenis van de Farmacie in Benelux, te Antwerpen op 12 en 13 mei 1956

De wetenschappelijke vergadering werd gehouden in het Antwerps Apothekershuis. De president Dr P. H. B r a n s (Rotterdam) opende deze vergadering met een bijzonder woord van welkom aan de voorzitter van de Antwerpse Apothekersvereniging en de directeur van de Gemeentelijke Musea. Achtereenvolgens voerden het woord apotheker J. v a n E y c k (Antwerpen) over het « Tractaat der Medicijnen » van N. v a n A l t e r e n dat waarschijnlijk uit Hoorn afkomstig was; Dr P. B o e y n a e m s (Antwerpen) die ons bekend maakte met de schrijver van het « Nieuw vermeerderd en verbeterd Licht ende Destilleerkunst », namelijk Jan Bisschop een uit Brugge afkomstige Jezuiet; en Dr D. A. W i t t o p - K o n i n g (Amsterdam) over de oudste farmaceutische ordonnantien van Antwerpen, in het bijzonder de keur van 1517. Vervolgens vertoonde Dr B r a n s de filmstrip Pharmaceutical Equipment van de Pharmaceutical Society of Great Britain en collega E. S e g e r s zijn kleurenfilm « Apothicaireries Anciennes de Belgique ». Het is iedere keer opnieuw een genoeg en deze fraaie film te zien.

De Antwerpse Apothekersvereniging zorgde voor een uitstekend verzorgde ontvangst. Van de huishoudelijke vergadering op zondagmorgen zij slechts vermeld dat het lidmaatschap van de Kring voor studenten opengesteld werd voor fl. 1.— of frs 13.— per jaar. Na het huishoudelijk gedeelte werd de wetenschappelijke vergadering voortgezet met een voordracht van Dr L. E l a u t (Gent) over Laudanum Theophrasti en van Dr G. K e r s t e i n (Hameln) over « Der Anteil der Apotheker in der Entwicklung der Chemie in 17 und 18 Jahrhundert ». Vervolgens voerden nog het woord Dr P. H. B r a n s over de « Collegia Medica in de Zuidelijke Nederlanden » en apotheker L. J. V a n d e w i e l e (Gent) die een vergelijkende studie over de « Collegia Medica » in België hield. Na de gezamenlijke lunch in het restaurant van de Zoo werd een bezoek gebracht aan het Museum het Vleeshuis. Hier werd onder deskundige leiding de oude Antwerpse majolica bezichtigd en werd in het niet voor het publiek opengestelde gedeelte de oude apotheek en het laboratorium getoond. Tenslotte werd nog een bezoek gebracht aan het Museum van de Commissie

van openbare onderstand. De meer dan 30 deelnemers vertrokken daarna zeer voldaan huiswaarts. Een woord van dank aan collega M i n n a e r t voor de voortreffelijke organisatie is hier zeker op zijn plaats.

D.A. Wittop-Koning.

PERSONALIA

In memoriam Apoth. Dr. Pharm. Albert-Marie C o u v r e u r

Wij hadden pas toezegging gekregen van Collega Couvreur om een voordracht te houden op het eerstvolgend Congres van de Kring voor de Geschiedenis van de Pharmacie in Benelux, dat doorging op 11 November 1955 te Breda ; de titel van zijn voordracht zou luiden « La gastronomie et les Pharmaciens ». Toen kwam heel onverwachts de droeve mare van zijn overlijden op 27 Augustus 1955. Niemand kon geloven dat deze vitale en

actieve man de dood zo nabij was geweest.

Begaafd met een helder verstand, paarde hij wilskracht en werklust aan de kunst der levensvreugde. Commercant door en door, bezat hij tevens een fijnbesnaarde kunstenaarsziel, vatbaar voor alle hogere strevingen. Onverbidde kon hij vasthouden aan zijn overtuiging en toch was hij mild, vrijgevig en begrijpend. Bedrijvig zoals weinigen, had hij steeds tijd voor zijn vrienden. Hij verstond in de ruimste zin de kunst van plicht en vreugd te verenigen.

Zijn levensloop is dan ook flink gevuld. Als apothekerszoon geboren te Ciney op 26 Juli 1887 behaalde hij zijn apothekersdiploma aan de Universiteit te Leuven, waar hij assistent werd. In 1910 stichtte hij de zeer bekende Etablissements A. Couvreur, Gaillaitstr. te Brussel. Hij was tevens administrateur-gerant of directeur van de filialen: Laboratoires Pura, Drosibel, S.P.E.S., Etabl. A. Reynaud.

Collega Couvreur was fier apotheker te zijn en hij voelde iets voor zijn vak : hiervoor getuigt

zijn voorliefde voor de geschiedenis van de Pharmacie. Hij richtte een oude apotheek in die met de beste verzamelingen op pharmaceutisch gebied kan wedijveren. Als belezen en bereisd mens, verzamelde hij kunstschaten en alles wat tot het pharmaceutisch verleden behoort; zijn leven lang heeft hij alles wat in zijn bereik viel bijeengebracht: vijzels, balansen, apothekerspotten, pharmacopeeën en formularia, alles maakte zijn aandacht gaande. Nu legateerde hij heel zijn apothekers-reliëkschat aan de Hogeschool van Leuven opdat zijn verzameling één geheel zou blijven.

Op een van zijn vele reizen kon hij de hand leggen op de volledige reeks van « *Le Journal Encyclopédique de Bouillon* » (1756-1793), waar hij stof uit putte voor zijn voordracht te Rotterdam over « *Le merveilleux dans la Pharmacie au XVIIIe siècle* » en voor zijn boek « *La pharmacie et la thérapeutique au XVIIIe siècle* », een minutieus werk, waarmede hij in 1953 de titel van Docteur en Pharmacie verwierf aan de Universiteit van Strasbourg. Bovendien dit werk hadden van de hand van collega Couvreur heel wat publicaties het licht gezien: *Les produits Aromatiques employés en pharmacie*. — *Les Antiseptiques de choix*. — *Etude sur les sutures modernes*. — *Les Enrobages entériques* —, waarvan de titels alleen reeds wijzen op zijn eruditie en het bewijs leveren dat ook de moderne techniek in de pharmacie en de pharmaceutisch wetenschappelijke vooruitgang hem nauw ter harte lagen.

Als mens was Albert Couvreur een graag geziene gast. Met zijn tintelende geest vol humor, zijn welbespraaktheid en zijn fijngevoeligheid was hij steeds in binnen- en buitenland een centraal figuur. Hij was ook lid van de Académie des Gastronomes de Paris, Ambassadeur et Grand Bailli d'Honneur pour la Belgique de la Chaîne des Rôtisseurs et de la Commanderie des cordons bleus, afgevaardigde voor België van de Etats-Unis de la Gastronomie, lid van de Cercle Gaulois. Zijn culinaire delicatessen inspireerde hem verscheidene verzenbundels, waarvan misschien wel zijn « *Rimes Gourmandes* » de meest bekende zijn.

Hij was tevens medewerker van verscheidene wetenschappelijke tijdschriften en congressen. Vice president van de Kring voor de Geschiedenis van de Pharmacie in Benelux, lid van de Société d'Histoire de la Pharmacie, medewerker aan *France-Pharmacie*, *Pharmazeutische Industrie*, *Le Moniteur de l'Alimentation*.

De Staat vereremde hem: Officier in de Kroonorde, Ridder in de Leopoldsorde, IJzerkruis 1914-1918.

De pharmacie verloor aan Collega Couvreur een groot apotheker en een edel mens. L. V.

BOEKBESPREKINGEN

Prof. Dr C. L. LAUTENSCHLÄGER (Karlsruhe). — **50 Jahre Arzneimittelforschung.** — Georg Thieme Verlag, Stuttgart. 1955. — VIII + 486 bladz. — Pr. geb. linnen 36.— DM.

Prof. Lautenschläger begon zijn levensbaan in 1904 als apotheker in de « Löwenapotheke » te Karlsruhe en heeft zich later verdienstelijk gemaakt als chemicus en als geneesheer, zowel in de industrie als aan de universiteit. Hij is zelfs een van de grote mannen van de Duitse pharmaceutische industrie geworden (Hoechst W. te Elberfeld) en heeft het thans de moeite waard gevonden eens zijn levensactiviteit te overzien in de vorm van beschouwingen over de geneesmiddelen-navorsingen vroeger en nu.

Zijn werk is eigenlijk een bewerking van zijn colleges aan de universiteiten van Greifswald en van Frankfurt a.M. in de jaren 1919 tot 1944 over de grensgebieden der pharmaceutische chemie. Hij heeft ze natuurlijk aangevuld met de veelzijdige gegevens uit de literatuur der laatste jaren.

Het is een merkwaardig boek geworden, dat mede door de personaliteit van de schrijver, een grote historische waarde zal behouden.

Er zijn drie hoofdingelingen: 1) Prophylaxis en therapie van infectieziekten (196 blz.); 2) Biokatalysatoren (hormonen, fermenten, vitaminen, coagulantia en anticoagulantia enz.) (170 blz.); 3) Pharmacotherapeutica (118 blz.).

Vanzelfsprekend moet men in een dgl. terugblik geen streng objectief beeld verwachten van de ontwikkeling der geneesmiddelen in de laatste 50 jaren, maar toch geeft dit wetenschappelijk overzicht van iemand die persoonlijk deze ontwikkeling zo innig heeft medegeleefd en zelfs beïnvloed een waardevolle en indrukwekkende visie van de geweldige omwenteling die zich in de geneeskunde heeft voltrokken.

Alhoewel zwaar en rijk van inhoud is dit boek vlot geschreven en aangenaam om lezen. Jammer genoeg bevat het geen alfabetisch register en kan men er soms moeilijk iets in terugvinden.

Band, papier en druk zijn uitstekend verzorgd.

P. V.

VARIA

Over « kreeftsogen »

In het Münch. Med. Wschr. dd. 18-11-35 vinden wij een aardig artikel over « kreeftsogen » als vroeger gebruikt geneesmiddel, geschreven door dr Münsterer. De schrijver maakt in zijn artikel melding van een oud geneesmiddel, dat nu nog soms wel wordt verhandeld. Genoemde « kreeftsogen » zijn helemaal geen ogen, maar concrementen uit de maag van een rivierkreeft, waaraan men magische en natuurlijke geneeskrachten toeschrijft. De mensen ten minste, die dat geloofden, droegen de kreeftsogen als amulet bij zich, oogartsen gebruikten de ogen voor het verwijderen van vreemde lichamen uit de conjunctivale zak en de internisten meenden daarmede lithiasis te kunnen bestrijden. In de 18e eeuw zag men in de uit calciumcarbonaat bestaande concrementen een prachtig middel tegen syphilis en hondsdoelheid; e.e.a. op grond van het bijgeloof in hun kracht « overzuur » geworden organismen te neutraliseren. N.R.C. 3-12-55.

BOEKBESPREKINGEN

G. DOORMAN, Dipl.-Ing. — *De middeleeuwse Brouwerij en de gruit.* — The mediaeval Brewery and the gruit, with a Preface in English. — Die Brauerei im Mittelalter und die Gruit, mit einem Vorwort in deutscher Sprache. — 's Gravenhage, Martinus Nijhoff. 1955. — XVIII + 105 blz. en 8 afbeeldingen op buitentekstplaten. — Pr. ing. 6.25 Gulden.

Ing. G. D o o r m a n, oud-ondervoorzitter van den octrooiraad heeft reeds een viertal studies op zijn actief, handelende over de Hollandse uitvindingen in de periode vanaf de 16de tot de 18de eeuw, over de techniek en de aanvang van het octrooiwezen en de ontwikkeling daarvan in de 19de eeuw. Hij heeft zich thans, met de financiële steun van het Centraal Brouwerij Kantoor te Amsterdam, gewaagd aan de uitgave van een voor Nederland (meer in het bijzonder voor Noord-Brabant en Vlaanderen) zeer belangwekkend werk over de gruit, het gruitrecht en het bierbrouwen in de middeleeuwen.

Deze studie is vooral van belang voor het Brugse, waar het Herenhuis van Gruuthuuse ons blijvend herinnert aan het bestaan van het gruitrecht in onze streken en waar nog dikwijls verkeerde opvattingen verspreid worden over de betekenis en de samenstelling van de gruit als toevoegsel aan het middeleeuwse bier.

Uit de Cameraers-Rekeningen van Deventer en de stadsrekeningen van Wesel kan hij besluiten dat de gruit, althans in onze streken, hoofdzakelijk bestond uit *gagel* (*Gale palustris* (Lmk.) A. Cheval. = *Myrica Gale* L.) benevens een zestal andere aromatische kruiden, die bij ons echter van minder belang zijn. Hij komt met recht op, tegen de verkeerde mening dat gruit iets met de gisting zou te maken hebben. Het is in de eerste plaats een aromatiseringsmiddel, dat door zijn bijsmaak de natuurlijke zoetigheid van het bier corrigeert en later in de 14de eeuw door de hop vervangen werd. Er is overigens een hele strijd geweest tussen het zg. gruitebier en het hoppebier.

Schrijver geeft ons bovendien een zeer redelijke hypothese aangaande de oorsprong van het gruitrecht. Hij wijst er ook op, dat men oorspronkelijk wort en mout tezamen in de bierketel kookte en pas later er toe kwam het mout in een werkkuip met warm water te behandelen en het daaruit verkregen wort af te zeven en in de ketel te brengen, eventueel na toevoegen van een bitter- of aromatiseringsmiddel.

Hij meent als vermoedelijke bakermat van het gruitrecht de gouw Teisterbant te kunnen noemen en beantwoordt de vraag naar de tot dusver onbekende betekenis van de oude termen « *medulla brasii* » en « *soppa fermenti* ». Het eerste zou de wort zijn, dat de stad D e v e n t e r in de 14de eeuw verkocht, terwijl het tweede de eveneens verkochte bostel (= draf) moet geweest zijn.

Bij ons weten zijn er alhier nog geen teksten bekend, die rechtstreeks bewijzen, dat gagel ook te Brugge een bestanddeel van de gruit was, maar wij hebben zelf vastgesteld dat gagel nog, als relictplant, tamelijk verspreid is ten Z.O. van Brugge en dit komt op de plantenkaartjes van het Instituut voor Floristiek van België zeer duidelijk uit. Daarenboven kennen wij een tekst uit de Akte van 1424 betreffende het « Vrij-Geweeld » (de gekende gemeene eigendom onder de gemeenten Ruddervoorde en Zwevezele) waarin te lezen staat « dat de voornoemde laeten sullen mogen gars mayen, ende plocken gaghel, plocken biesen, mayen ende anyden veur saden ende turfven delven... ». Hieruit volgt, dat het plukken van de gagel een voorrecht was en wij vragen ons af, waartoe de gagel wel zou gediend hebben buiten als bestanddeel van de gruit. Schrijver vindt hier dus een bevestiging van zijn thesis.

In drie bijlagen heeft Schr. een groot aantal teksten en bronnen (ong. 150 jaartallen) chronologisch gerangschikt en hij heeft ook overal de gebruikte literatuurplaatsen nauwkeurig vermeld, zodat ieder in staat is, zijn besluiten te controleren en te critiseren. Het heeft ons alleen verwonderd dat hij het mooie boek van Prof. Dr A. M a u r i z i o (destijds te Warschau) « *Geschichte der gegorenen Getränke* » (Verlag P. Parey, Berlin 1933) noch het oudere werk van J. P. A r n o l d « *Origin and history of Beer and Brewing from prehistoric times to the beginning of brewing science and technology* » (Uitg. Heinemann, Chicago. 1911), dat in 1914 door A. De Jaegher in de « *Annales de la Société d'Emulation de Bruges* » (LXIV Jg., p. 57-60) als de « *Kulturgeschichte des Bieres* » geroemd werd, schijnt te kennen of geraadpleegd te hebben.

Toch is deze verhandeling uitstekend historisch werk van blijvende waarde. Ze is keurig gedrukt op papier van eerste kwaliteit en aantrekkelijk: uitgegeven.

P. V.

CERCLE BENELUX D'HISTOIRE DE LA PHARMACIE
KRING VOOR DE GESCHIEDENIS DER PHARMACIE IN BENELUX

Bureau / Bestuur :

Président : Dr. P. H. Brans, Rotterdam	President
Vice-Président : I. Etienne, Verviers	Vice-President
Secrétaire : Apoth. L. Vandewiele, Gent	Secretaris
Trésoriers : E. Segers, Brussel	Penningmeester
Administrateur : Apoth. Alfred Nimax, Luxembourg.	

Membres d'honneur / Ereleden :

Dr. M. Bouvet, président de la Société d'Histoire de la Pharmacie, Paris.
 Prof. Dr. D. Rafael Folch y Andreu, président Sociedad Espanola de Historia de la Farmacia, Madrid.
 Prof. Dr. A. E. Vitolo (Pisa), Presidente del Associazione Italiana di Storia della Farmacia.
 Apoth. G. E. Dann (Kiel), President Intern. Gesellschaft für Geschichte der Pharmazie.
 Prof. Dr. G. Urdang, director American Institute of the History of Pharmacy, Madison (Wisc.) U.S.A.

Membres Donateurs / Ondersteunende leden :

A. P. B. (Algemene Pharmaceutische Bond / Association Pharmaceutique Belge), Brussel.
 Kon. Ned. Mij ter Bevordering der Pharmacie, 's-Gravenhage.
 Association Pharmaceutique de la Province de Liège.
 Departement Amsterdam van de K.N.M.P.
 Departement Gelderland van de K.N.M.P.
 Departement Gouda van de K.N.M.P.
 Departement 's-Gravenhage van de K.N.M.P.
 Departement Limburg van de K.N.M.P.
 Departement Noord Brabant van de K.N.M.P.
 Departement Noord-Holland van de K.N.M.P.
 Departement Rotterdam van de K.N.M.P.
 Departement Utrecht van de K.N.M.P.
 Syndicat des Pharmaciens Luxembourgeois.
 N. V. Handelmaatschappij L. I. Akker, Rotterdam.
 Etabl. Biergon, Liège.
 Etabl. du Bled, Brussel.
 Etabl. de Bournonville, Brussel.
 N. V. Kon. Pharm. Fabr. v/h Brocades, Stheeman en Pharmacia, Amsterdam.
 N. V. Amsterdamsche Chininefabr., Amsterdam.
 Etabl. A. Couvreur, Brussel.
 Etabl. Cusi, Brussel.
 Etabl. Gepharma, Brussel.
 P. Hahmes, Maastricht.
 Etabl. Herman-Labor, Brussel.
 Laboratorios del Norte de España, S. A. de Masnou, Barcelona.
 N. V. v/h B. Meindersma, 's-Gravenhage.
 Etabl. Mijnhardt—Mon Cœur, Antwerpen-Mortsel.
 N.V. Handelsmij Nedigepha, Amsterdam.
 N.V. Onderlinge Pharmaceutische Groothandel, Utrecht.
 N.V. Organon, Oss.
 N.V. Pernivita, Vlaardingen.
 Fa. K. F. Peters, Amsterdam.
 N.V. Philips-Roxana Pharm. Chem. Ind. « Duphar », Amsterdam.
 N.V. Chemicalienhandel Rathkamp & Co., Djakarta.
 (kantoor in Nederland te Amsterdam).
 Etabl. Roche, Brussel.
 C. N. Schmidt, Amsterdam.
 N.V. Dr. Willmar Schwabe, Zaandam.

Cotisation / Lidmaatschap :

Membres et membres donateurs — Leden en ondersteunende personen :
 f 8,— (100 fr. Belg.) par an, per jaar.
 Sociétés, institutions donatrices — Ondersteunende verenigingen, instellingen,
 instituten, etc. f 25.— (300 fr. Belg.).